

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

**УПРАВЛІННЯ ПАТРІОТИЧНИМ ВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Виконала: студентка II курсу, 267 групи

ОПП «Управління закладом освіти»

Спеціальність: 073 Менеджмент

Шутило Олена Іванівна

Керівник: доктор педагогічних наук,
професор Коберник О.М.

Рецензент: доктор педагогічних наук,
професор Білецька І.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПАТРІОТИЧНИМ ВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	
1.1. Особливості та сутність сучасного процесу патріотичного виховання учнівської молоді.....	7
1.2. Виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні підлітків і старшокласників у позакласній роботі.....	
1.3. Практика управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання	
РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІКТ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	
2.1. Методика та результати діагностування ефективності управління патріотичним вихованням учнів	
2.2. Теоретичне обґрунтування шляхів удосконалення процесу управління патріотичним вихованням учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У період становлення української державності, в умовах нестабільності суспільного життя, військової агресії імперської росії, сепаратистських настроїв певної частини населення проблема патріотичного виховання особистості набуває особливої значущості, оскільки патріотизм складає найважливішу ціннісну основу будь-якого суспільства і виступає не лише чинником інтеграції української нації, а й суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенційних можливостей кожної людини в духовній, економічній і соціально-політичній сферах життя суспільства.

Сучасні вимоги до виховання патріотизму зростаючої особистості знайшли відображення у Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Національній програмі патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні та інших нормативно-правових актах, у яких процес патріотичного виховання розглядається у контексті гуманізації, гуманітаризації, національної ідентичності та демократизації освіти в Україні.

Зокрема в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який прийнятий у грудні 2022 року, визначено мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації.

Теоретичні аспекти виховання патріотизму, як однієї із пріоритетних якостей особистості, висвітлені у працях видатних просвітителів і педагогів:

Г. Ващенко, О. Духновича, М Костомарова, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, які велику увагу приділяли проблемі виховання любові до своєї землі, рідної мови, формування національної свідомості та самосвідомості особистості, поваги до історичного минулого.

Значна увага вихованню патріотизму дітей та молоді приділяється у сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, розробляються теоретико-методологічні засади та методика виховання цього феномену в умовах модернізаційних суспільних змін (І. Бех, К. Журба, В. Киричок, К. Чорна), висвітлюється сучасний зміст патріотичного виховання (Г. Агапова, Д. Арабаджиєв, А. Афанасьєв, О. Вишневський, В. Гонський, О. Духовна-Кравченко, В. Карлова, О. Киричук, Г. Корж, Д. Череднік та ін.); розглядаються педагогічні та управлінські засади формування патріотичних якостей учнів різних типів закладів освіти (О. Абрамчук, Т. Гавлітіна, В. Датський, В. Дроговоз, В. Мірошніченко, П. Онищук, Р. Петронговський та ін.); визначаються сучасні підходи до організації й підвищення ефективності патріотичного виховання (М. Дубина, О. Коркішко, Н. Мазикіна, А. Монахов, В. Матяшук, П. Онищук, Г. П'янковський, Є. Ширекіна та ін.).

Пандемія та війна з росією спонукали заклади загальної середньої освіти перейти на дистанційну модель здобуття освіти, а це зумовило масштабне запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі ланки освітньо-виховного процесу, що дає змогу педагогу вирішувати методичні завдання на якісно вищому рівні.

Аналіз сучасних наукових доробків засвідчує, що педагогічно доцільними напрямками застосування ІКТ в освітній галузі є інформаційно-пошукова робота педагогів і учнів, оперативне передавання й отримання інформації, організація соціальної і творчої діяльності молоді, дистанційне спілкування суб'єктів освітнього процесу. Ці потенційні можливості інформаційно-комунікаційних технологій могли би значно підвищити ефективність і патріотичного виховання, однак наукові дослідження у цьому аспекті не здійснювались, а

педагогічна практика характеризується лише фрагментарним запровадженням ІКТ у виховний процес.

Отже, існує необхідність наукового обґрунтування шляхів удосконалення процесу управління патріотичним вихованні учнівської молоді, а саме підлітків і старшокласників в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ.

Актуальність, потреба у розв'язанні даної проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній теорії та важливість для виховної практики й зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Управління патріотичним вихованням учнівської молоді в умовах дистанційного навчання»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні шляхів удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ.

Відповідно до мети визначено завдання роботи:

1. Розкрити сутність та особливості сучасного процесу патріотичного виховання учнівської молоді.
2. Проаналізувати виховний потенціал сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для організації патріотичного виховання учнівської молоді.
3. Вивчити ефективність управління патріотичним вихованням учнівської молоді в процесі дистанційного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій.
4. Визначити та обґрунтувати шляхи удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Об'єктом дослідження є патріотичне виховання учнівської молоді у позакласній роботі.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі методи: *теоретичні*: вивчення та аналіз науково-методичних джерел, порівняння й узагальнення їх матеріалів; *емпіричні*: анкетування, тестування, бесіди, вивчення продуктів діяльності старшокласників.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що в ньому розкрито потенційні можливості інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності організації патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання; визначено та обґрунтовано шляхи удосконалення управління процесом патріотичного виховання підлітків і старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування методики діагностування та шляхів удосконалення управління процесом патріотичного виховання підлітків і старшокласників в умовах дистанційного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у виховній практиці закладів ЗСО.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження було оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя: теорія, історія, практика» (2013р.). Результати дослідження обговорювались на засіданнях проблемної групи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи опубліковано 2 одноосібні наукові праці.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 87 сторінки, основний зміст викладено на 74 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПАТРІОТИЧНИМ ВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Особливості та сутність сучасного процесу патріотичного виховання учнівської молоді

Стратегічний розвиток України нині пов'язується з інтеграцією нашої держави у європейське співтовариство. Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, корегування стратегічних і тактичних аспектів розвитку вітчизняної освіти у контексті її інтеграції у європейський освітній простір. Визнаючи необхідність розробки суттєво нової моделі освіти XXI століття, яка б відповідала на виклики сьогодення, у документах всесвітньої організації ЮНЕСКО основними напрямками реформування освітніх систем визначені глобалізація суспільних процесів, гуманізація і демократизація освіти; її орієнтація на безперервний розвиток особистості.

Однак тривала пандемія, а потім початок війни із росією, тобто нестабільність суспільного життя, суттєво знизили якість всієї позакласної виховної роботи в закладах ЗСО, а тому актуалізувало проблему виховання цінностей української нації, пошуку ефективних шляхів вмілої організації патріотичного виховання учнів в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ.

З огляду на зазначене, провідними ідеями розвитку національної системи освіти стали гуманістична концепція й особистісно орієнтована парадигма, які забезпечують переорієнтацію на особистість учня, визначають необхідність індивідуального й диференційованого підходу в організації освітнього процесу, спрямовують на активне формування в учнів механізмів саморозвитку, самовиховання й самоактуалізації з урахуванням освітніх потреб та потенційних здібностей кожного.

Гуманізація, гуманітаризація, національна спрямованість та демократизація освіти, перехід від інформативних – до активних форм і методів освітньої діяльності, створення умов для самовизначення, самореалізації і самоствердження особистості вихованця, перетворення позиції педагога і позиції учня в особистісно-розвивальні, творча спрямованість педагогічного процесу, його безперервність нині визначені основними тенденціями розвитку освіти XXI століття [14].

Однією із характерних особливостей модернізації українського суспільства є його глобальна інформатизація, яка зумовила використання нових інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах життя (в освітній галузі – зокрема), що сприяє створенню інформаційного освітнього простору, у якому визначальною стає інтеграція освітніх та інформаційних підходів до змісту освіти, методів і технологій навчання і виховання [там же].

Зазначені вище особливості модернізації системи освіти України у повній мірі стосуються й патріотичного виховання учнів як складової освітнього процесу.

Гуманізація виховання розглядається науковцями як процес, що передбачає визнання прав особистості на унікальність, внутрішню свободу та активність [5, с. 31-43]. Підтримка індивідуальності, унікальності, неординарності учня як зростаючого патріота України передбачає посилення індивідуалізації та диференціації процесу патріотичного виховання шляхом розробки та запровадження варіативних освітніх програм, спрямованих на різні контингенти старшокласників з урахуванням їх особливостей та здібностей. Підтримка внутрішньої свободи учнів передбачає визнання їхнього права на вибір способів розв'язання патріотично спрямованих виховних завдань в залежності від особистих можливостей, потреб та інтересів. Визнання права особистості старшокласника на активність означає підтримку її ініціативності й самостійності у патріотично спрямованій діяльності.

Гуманітаризація патріотичного виховання спрямована на сприяння самовизначенню учнівської молоді і розвиток її патріотичних почуттів у

контексті суспільно-державних (національних) і європейських цінностей та загальнолюдської культури. Забезпечення національної спрямованості патріотичного виховання передбачає забезпечення органічного поєднання з історією і народними традиціями, збереження і збагачення національних цінностей українського народу як поліетнічної спільноти.

Демократизація процесу патріотичного виховання спрямована на запровадження діалогічного суб'єкт-суб'єктного типу відносин між усіма учасниками патріотично спрямованої взаємодії. Саме у діалогічних відносинах проявляються взаємоповага, взаєморозуміння, взаємодоповнення, взаємозбагачення, співпереживання, співтворчість.

Інтерпретація наукових праць провідних вчених сучасності І. Беха, О. Киричука, М. Красовицького, О. Коберника, Н. Мойсеюк, Н. Селіванової, К. Чорної та ін. у контексті теми кваліфікаційної роботи дає змогу трактувати патріотичне виховання не як вплив суб'єкта-вихователя на об'єкт-вихованця, а як цілеспрямовану динамічну взаємодію вихователя і вихованця на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах патріотично спрямованої діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця як зростаючого патріота України. Це призводить до зміни ролей і функцій учасників патріотичного виховання: позиція педагога по відношенню до учня з авторитарної перетворюється на особистісно-розвивальну, яка вибудовується на засадах діалогічної взаємодії та співробітництва. Перетворювальна взаємодія вихователя й вихованця, за І. Бехом, спрямована «на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню» [5, с. 213].

На основі опрацювання наукових праць вітчизняних науковців доходимо висновку, що сутність патріотично спрямованої взаємодії полягає у її спрямованості на активну різноманітну діяльність, у ході якої здійснюється самоствердження і самореалізація вихованця як зростаючого патріота України.

Структуру досліджуваного процесу, за Н. Мойсеюк, можна представити як ланцюг взаємопов'язаних патріотично спрямованих *виховних ситуацій*, які містять у собі всі компоненти цілісного процесу і які постійно розвиваються. Всю чисельність виховних ситуацій можна вивчити лише за умови фіксації виховного процесу як системи в дії, у безперервній зміні в часі. Саме тому процес патріотичного виховання можна розглядати як динамічну систему. Основу патріотично спрямованої виховної ситуації складає виховна дія – безпосередні та опосередковані виховні впливи в контексті патріотичного виховання. Кожна патріотично спрямована виховна дія має завдання, адекватний зміст і способи виховання [57, с. 368].

На реалізацію основних функцій патріотичного виховання (упорядкування всього спектру впливів оточуючого середовища на становлення патріотизму вихованця та створення патріотично спрямованого виховного простору для розвитку патріотичних почуттів особистості) впливають як зовнішні (об'єктивні), так і внутрішні (суб'єктивні) фактори. До зовнішніх (об'єктивних) факторів можна віднести соціально-історичні особливості, культурні традиції країни, прийняту в ній систему освіти.

Ці фактори умовно можна об'єднати у три групи:

- макрофактори (вплив на патріотичне виховання дуже великих груп людей – планети, країни, суспільства, держави);
- мезофактори (вплив на патріотичне виховання великих груп людей, об'єднаних за певними ознаками – етнічними, регіональними, професійними тощо);
- мікрофактори (вплив на патріотичне виховання окремих соціальних груп – мікросоціума, сім'ї, групи однолітків, соціальних інституцій) [50].

До внутрішніх (суб'єктивних) факторів, які впливають на патріотичне виховання учнів, відносимо індивідуальні особливості вихованців, рівень компетентності вихователів, ціннісні орієнтації учасників виховного процесу, психологічний клімат у колективі, стиль педагогічного керівництва, а також матеріальні умови, у яких відбувається процес виховання патріотизму.

Особистісно орієнтований підхід полягає в орієнтації під час конструювання і реалізації патріотичного виховання на особистість вихованця як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід вимагає вивчення і врахування індивідуальних особливостей вихованця, його потенційних можливостей, інтересів і потреб у ході патріотичного виховання та конкретизується в індивідуальному й диференційованому підходах. Крім цього, врахування національних особливостей учнівської молоді передбачає в організації патріотичного виховання опанування знаннями про культурно-історичний розвиток свого народу, його традицій, звичаїв, міфології, мистецтва.

Життєдіяльність є основним засобом і вирішальною умовою патріотичного виховання, адже вимагає сприяння становленню й розвитку вихованця як суб'єкта патріотично спрямованої діяльності, а також передбачає формування в учня умінь визначати мету, планувати, організовувати виконання, корегувати, контролювати, аналізувати й оцінювати результати діяльності у патріотично спрямованому виховному просторі. Відповідно до цього, змінюються функції вихователя: він стимулює активність вихованця, формує мотиви для його самовиховання, активізує діяльність і спілкування учня, створює умови для саморозвитку в контексті патріотичного виховання [12].

Як зазначалось вище, патріотичне виховання визначається єдністю мети і змісту, причому саме у відповідності до мети обирається зміст і способи виховної діяльності. Крім цього, саме з метою порівнюються реальні результати виховання. Загальна мета патріотичного виховання конкретизується системою завдань.

Тому визначення оптимальної мети і завдань патріотичного виховання як сучасного педагогічного процесу потребує розгляду сутності феномену «патріотизм» як очікуваного результату зазначеного процесу.

Слово «патріотизм» (від *patris*) – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Патріотизм – соціально-історичне явище,

саме тому у різні епохи зміст цього поняття, в залежності від різних підходів, тлумачився дещо по-іншому [63].

Відомий чеський педагог Я. Коменський, який першим у педагогіці найбільш послідовно висвітлив проблему виховання у дітей патріотизму, визначив це поняття як любов до рідної землі, до місцевості, де народилася людина [47]. Пізніше сутність цього феномену розширив К. Ушинський, який до основних засад формування патріотизму відніс вивчення середовища, де дитина народилася, рідної мови та народного фольклору, звичаїв і традицій [88].

Видатні педагоги ХХ століття А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко радили прищеплювати учнівській молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині, пошани до її трудівників.

У різних словниках зміст поняття «патріотизм» тлумачиться як принцип та/або як почуття:

- любов до Вітчизни, відданість, прагнення своїми справами служити її інтересам;
- одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури;
- моральний і політичний принцип, почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість, гордість за її минуле й сучасне, прагнення захищати інтереси Батьківщини;
- любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [17, с.10].

Таким чином, у сучасних наукових і словникових джерелах патріотизм трактується як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє. Патріотизм виявляється у практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів.

Відомі представники вітчизняної педагогічної науки О. Вишневецький, М. Стельмахович, Б. Чижевський, К. Чорна та ін. в основу патріотичного виховання ставлять національну свідомість та наголошують на усвідомленні безперечної цінності Батьківщини. У колективній авторській роботі П. Ігнатенка, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Поплужного звертається увага на формування таких якостей зростаючих громадян-патріотів України, як почуття належності до українського народу, патріотичні погляди і переконання, любов до Батьківщини [32].

О. Вишневецький у своїх працях висвітлює три різновиди патріотизму:

– етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого етносу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо. Це почуття внутрішнього духовного зв'язку зі своїм етносом, поваги до етнічних цінностей. При цьому великого значення надається вивченню історії етносу, рідної мови та літератури, мистецтва, народних звичаїв і традицій;

– територіальний патріотизм, який базується на любові до того місця на землі (території), де людина народилася. Любов до рідної землі проявляється у любові до рідного дому, рідної школи, рідної вулиці, міста;

– державний патріотизм, що ґрунтується на державницькому світогляді та державницькому почутті. Це, на думку вченого, – вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний із почуттям громадянськості [12].

Сучасна дослідниця феномену патріотизму К. Чорна називає етнічний патріотизм природовідповідним і вважає його первинним станом патріотизму. Дитина здобуває свій патріотичний досвід спонтанно. Вона природньо і непомітно звикає до оточуючого її середовища, рідного слова, побуту і традицій свого етносу. Ці фактори у поєднанні з культурно-освітніми, на думку дослідниці, формують базову психологічну прихильність людини до свого етносу, залучають до його духовних скарбів. Вчений наголошує на тому, що природовідповідний патріотизм має стати підґрунтям для виховання духовно осмисленого, рефлексивного патріотизму, який би поєднував пристрасну любов

до свого народу, нації, Батьківщини з тверезим почуттям міри і поваги до інших народів [92].

За К. Чорною, існують різні підходи до трактування сутності патріотизму:

1. Теоцентричний підхід, відповідно до якого патріотизм трактується як пріоритетне духовне служіння Батьківщині, поєднане з діяльним богослужінням та благочестям.

2. Соціоцентричний підхід, що передбачає жорстку детермінацію формування патріотизму розвитком суспільних відносин та розглядає людину як засіб досягнення суспільного прогресу.

3. Антропоцентричний підхід, основою якого є переконання, що суб'єктом-носієм патріотизму в соціумі є особистість. Визначивши первинність, пріоритетність прав людини, антропоцентричний підхід, разом з тим передбачає одночасно їх паритетне узгодження з інтересами суспільства і держави. У духовній сфері антропоцентризм означає створення необхідних умов для вільного розвитку і прояву індивідуальності кожної особистості. Завдяки її творчості, зусиллям, ідеям розвивається і сам соціальний феномен – патріотизм. За таких умов патріотизм, на думку вченого, – це не лише почуття, не лише принцип, але й моральна цінність. Особистість у своєму культурному розвитку має досягти висот цієї моральної цінності [92].

У дослідженнях останніх років сутність поняття «патріотизм» визначається як:

- здатність юнаків і дівчат ідентифікувати себе з рідним народом, почуватися громадянами Української держави та потреба у постійному самоствердженні для власного духовного, інтелектуального різнобічного зростання й утвердження демократії та блага самого суспільства [16];

- духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави [30];

Автори Програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді І. Бех та К. Чорна, зазначають, що патріотизм – це «суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється у колективних *настроях, почуттях, ціннісному ставленні* до свого народу, його способу життя, національних здобутків і достоїнств, культури, традицій, героїчного історичного минулого і сьогоденної розбудови держави як єдиної нації, до безмежних просторів Батьківщини, її природних багатств» [6, с. 17–21]. На думку цих учених, особливу увагу у формуванні патріотичного почуття необхідно приділяти саме емоційно-чуттєвій сфері, адже людські емоції і почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності.

На особистісному рівні *патріотизм* є пріоритетною інтегрованою якістю людини, яка базується на патріотичних цінностях і проявляється у ставленні до Батьківщини, її історії, рідної природи, українського народу як поліетнічної спільноти, до матеріальних та духовних надбань суспільства у реальній поведінці та вчинках, а також до самої себе як громадянина-патріота України.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» трактує національно-патріотичне виховання як наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [77]

Подібну думку відстоюють і ті вітчизняні науковці (І. Бех, К. Чорна та ін.), які визначають патріотичне виховання як цілісний, цілеспрямований, свідомо організований процес становлення та розвитку особистості активного громадянина-патріота України, якому притаманне ціннісне ставлення до

Батьківщини, рідної природи, українського народу, до історії, матеріальних та духовних надбань суспільства [6].

Положення сучасних законодавчих та нормативних документів, а також дані наукових праць зазначених вище сучасних дослідників дають можливість визначити *мету* патріотичного виховання – створення умов для становлення громадянина-патріота України, носія патріотичних цінностей, готового самовіддано розбудовувати Батьківщину як суверену, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу.

Більш широко трактується мета національно-патріотичного виховання у відповідному Законі України і розглядається як формування і утвердження української національної та громадянської ідентичності, оборонної свідомості, громадянської стійкості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [77].

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- виховання любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності його культурної спадщини та майбутнього;

- утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, поваги до культури та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, державної мови; сприяння усвідомленню прав дитини та прав людини як найвищої цінності держави і суспільства;

- утвердження у свідомості особистості взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

– сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у патріотично спрямованій діяльності [6].

Мета і завдання патріотичного виховання відображаються у *змісті* патріотично спрямованого виховного процесу. Для реалізації кожного із зазначених вище завдань у процесі патріотичного виховання відбувається:

- опанування вихованцями патріотично спрямованими знаннями, принципами і правилами патріотично спрямованої поведінки;
- розвиток патріотичних почуттів;
- формування системи патріотичних цінностей і переконань, які будуть, з одного боку, своєрідним мотивом патріотично спрямованої діяльності, а з іншого – «стрижнем» поведінки особистості як патріота своєї країни;
- розвиток у старшокласників умінь і навичок патріотично спрямованої поведінки, які є передумовою активної діяльності особистості у сфері реальних життєвих ситуацій;
- накопичення досвіду патріотично спрямованої діяльності.

Якщо мета, завдання і зміст складають педагогічні засади патріотичного виховання, то організаційні засади становлять основні способи здійснення виховання патріотизму. До них відносимо *принципи*, що впливають із *закономірностей* ефективного виховного процесу; *методи* і *форми* організації патріотичного виховання, його організаційну *структуру*, *кадрові* та *матеріально-технічні* умови.

Під закономірностями процесу патріотичного виховання ми розуміємо ті суттєві внутрішні і зовнішні зв'язки, реалізація яких сприятиме ефективному вихованню патріотизму особистості вихованця.

Аналіз робіт дослідників проблеми виховання дає змогу виокремити ряд положень, які можна прийняти в якості *закономірностей* процесу патріотичного виховання:

– патріотичне виховання органічно поєднане з потребами суспільства, держави й самої особистості громадянина-патріота. Розвиток громадянського суспільства, становлення демократичних засад держави, інтереси і потреби особистості вихованця детермінують зміни у виховному процесі;

– у патріотичному вихованні відбувається взаємодія всієї сукупності різноманітних чинників: у рамках патріотично спрямованого виховного простору виховує все – люди, речі, явища;

– цілісність виховних впливів, єдність патріотичного виховання і самовиховання забезпечується підпорядкованістю єдиній меті;

– процес патріотичного виховання має постійно трансформувати зовнішні впливи у внутрішні мотиви, установки, ціннісні орієнтації, ціннісні ставлення особистості;

– діяльність і спілкування, поєднуючи свідомість і поведінку, є визначальними чинниками патріотичного виховання;

– виховання учнів здійснюється тільки на основі активності самої дитини, у її взаємодії з патріотично спрямованим виховним простором. Активність дитини залежить від її мотивації до патріотично спрямованої діяльності [36].

Закономірності процесу патріотичного виховання зумовлюють *принципи* виховання – керівні положення, що визначають загальні вимоги до змісту, методів і форм виховної взаємодії. Принципи виховання є узагальненою системою вимог, які охоплюють усі аспекти виховного процесу, розкривають шляхи досягнення мети й реалізації завдань патріотичного виховання.

В організаційному аспекті мета патріотичного виховання реалізується, базуючись на принципах виховання, через методи і форми патріотичного виховання, організаційну структуру цього процесу.

Вивчення наукових праць зазначених вище дослідників процесу виховання, а також врахування пріоритетних тенденцій модернізації освіти України дає змогу поряд із традиційними (природовідповідність і

культуровідповідність виховання, єдність свідомості й поведінки, цілісність виховання, спільність зусиль школи, ім'ї та громадськості у вихованні та ін.) визначити сучасні *принципи патріотичного виховання*, як-от:

– *цілеспрямованість виховання*, згідно з яким реалізація всіх структурних компонентів виховного процесу має відбуватись у відповідності до мети і завдань патріотичного виховання;

– *національна спрямованість виховання*, що передбачає вивчення рідної мови, володіння державною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі й українського народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв усіх народів, які населять Україну;

– *гуманізація виховного процесу*, який зосереджує увагу вихователя на дитині як найвищій цінності, неповторній, творчій індивідуальності, що, в свою чергу вимагає поваги до особистості дитини, гуманного ставлення до неї, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, щоб спираючись на позитивне, виробити оптимістичну гіпотезу подальшого розвитку дитини, стимулювати свідоме ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвого вибору;

– *суб'єкт-суб'єктна взаємодія*, що передбачає рівноправні відносини всіх учасників виховного процесу, діалогічну взаємодію, розвиток самостійності, творчості, ініціативності, самодіяльності вихованців у патріотичному вихованні, що, у свою чергу, зумовлює необхідність формування у них умінь і навичок самопізнання, самоутвердження й самореалізації як компонентів самоорганізації життєдіяльності;

– *превентивність патріотичного виховання*, який спрямовує виховні впливи держави, всіх виховних інституцій на запобігання таких негативних поведінкових проявів дітей, і особливо – молоді, як суспільна апатія, інфантильність, ксенофобія, неонацизм, вандалізм тощо;

– *технологізація патріотичного виховання*, що, за І. Бехом, передбачає «послідовні науково обґрунтовані дії педагога та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей, що узгоджуються з психологічними механізмами розвитку особистості. Організований таким чином виховний процес має ознаки проєктивності, певною мірою гарантує позитивний кінцевий результат» [6, с. 61].

Своєрідними інструментами діяльності педагога є *методи виховання* (способи взаємодії вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей) та *прийоми виховання* (складова частина методу, що визначає конкретні шляхи реалізації методів виховання) [57, с. 132–133].

Методи і прийоми виховання візуалізуються у формах виховання, іншими словами, *форма виховання* – це зовнішнє вираження виховної роботи.

У нашій роботі, виходячи з її мети, приймаємо класифікацію, подану у наукових працях Н. Мойсеюк, та інтерпретуємо її в контексті патріотичного виховання: методи усвідомлення патріотичних цінностей (розповідь, роз'яснення, бесіда, диспут, приклад); методи організації патріотично спрямованої діяльності та формування досвіду патріотично спрямованої поведінки (тренування, метод опосередкованої педагогічної вимоги, метод ситуацій вільного вибору); методи стимулювання патріотично спрямованої діяльності і поведінки (заохочення, схвалення, змагання); методи педагогічної підтримки та сприяння самовихованню учнів-патріотів (спільне проєктування дій, метод альтернатив, метод ініціювання та ін.) [57, с. 459].

Дієвість методів і прийомів залежить від використання виховних засобів:

– надбань матеріальної та духовної культури (наочні посібники, художня, наукова література, радіо, телебачення, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо);

– форм виховної роботи (дискусії, дебати, конференції, ігри, змагання тощо);

- різних видів діяльності (дослідницька, художньо-естетична, предметно-перетворювальна та ін.);
- педагогічних технологій (ігрові, інтерактивні, колективної творчої діяльності, кооперативної діяльності та ін.).

Результати аналізу досліджуваної нами проблеми показали, що інформаційно-комунікаційні технології сьогодні розцінюються педагогами-практиками як потужний засіб організації виховного процесу, який надає можливості для інтеграції та підвищення ефективності використання багатьох із перелічених вище засобів виховання.

1.2. Виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні підлітків та старшокласників у позакласній роботі

В Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, ратифікованій Україною, наголошується, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одними з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства двадцятого століття. Їх революційна дія стосується способу життя людей, їх освіти і роботи, а також взаємодії уряду і самого суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології, на думку розробників документу, швидко стають життєво важливою стимул-реакцією розвитку світової економіки. Одними з ключових напрямів Окінавською Хартією визначені:

- розробка, обслуговування і використання інформаційних мереж, що забезпечують швидкий, надійний, безпечний і економічний доступ та відповідають конкурентним ринковим умовам та новітнім мережним технологіям;
- розвиток людських ресурсів, які б відповідали вимогам інформаційного суспільства [7].

Процеси глобалізації та інтеграції у європейський простір зумовлюють інформатизацію української освіти, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, що затверджено діючими урядовими документами.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті повинно забезпечити підвищення, передусім, ефективності навчання і виховання, а також підвищення ефективності управління системою освіти.

Концепція Державної цільової програми впровадження у освітній процес закладів ЗСО інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків», схвалена Кабінетом Міністрів України, визначає завдання розроблення нормативно-правового та науково-методичного забезпечення впровадження у навчальну і виховну діяльність закладів ЗСО інформаційно-комунікаційних технологій; надання всім школам швидкісного доступу до Інтернету з використанням сучасних технологій під'єднання для високоефективного доступу до освітніх ресурсів; створення системи в web-сайтів закладів ЗСО для опублікування кращих освітянських надбань, підтримки колективної та індивідуальної комунікації, створення єдиного освітнього середовища та інформаційної інтеграції освітніх ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки [48].

Наголосимо, що зазначені вище вимоги у повній мірі стосуються не лише навчальної, а й виховної діяльності сучасного закладу освіти. У цьому аспекті доцільно розглянути потенціал різних видів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у патріотичному вихованні підлітків і старшокласників.

Вивчення наукових праць В. Бикова, Н. Дементієвської, М. Жалдака, Н. Морзе, А. Петрова, А. Пилипчука, Н. Тверезовської та ін. дає змогу визначити сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології», їх види та потенційні можливості для використання у процесі дистанційного навчання, виховання та розвитку особистості учнів.

На думку цих вчених, інформаційні технології (ІТ), інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), англійською мовою – Information and

Communication Technologies, (ICT) – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів [8].

Зміст поняття «інформаційно-комунікаційні технології» сучасними вченими також визначається як:

- сукупність нових інформаційних технологій (методів та технічних засобів), що дозволяють знаходити, збирати, обробляти, створювати, передавати та подавати інформацію, керувати і користуватися нею та сприяти різним формам комунікації;

- сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, зберігання, опрацювання, передавання та подання інформації, яка розширює знання людей і розвиває їхні можливості щодо керування технічними і соціальними проблемами;

- цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування;

- комплекс навчальних і навчально-методичних матеріалів, технічних та інструментальних засобів обчислювальної техніки навчального призначення, а також методи й організаційні форми навчання;

- комп'ютерні технології, які базуються на використанні певної формалізованої моделі змісту, що представлена педагогічними програмними засобами, записаними в пам'ять комп'ютера, і можливостями телекомунікаційних мереж [28].

Знаходження, збирання, обробка, створення та передавання інформації відбувається завдяки використанню інструментарію інформаційних технологій – взаємозалежних програмних продуктів для певного типу комп'ютера, технологія роботи в яких дозволяє досягти поставленої користувачем мети. У якості інструментарію використовуються такі поширені види програмних

продуктів для персонального комп'ютера, як текстовий процесор (редактор), настільні видавничі системи, електронні таблиці, системи керування базами даних, електронні записні книжки, електронні календарі, інформаційні системи функціонального призначення, експертні системи тощо.

Засоби інформаційно-комунікаційних технологій, які необхідні для системи освіти, включають: технічні засоби (комп'ютери, комп'ютерні комплекси, мультимедійні проектори, сенсорні дошки тощо); програмні засоби (системні, загального призначення, прикладне програмне забезпечення); засоби для під'єднання до Інтернету та забезпечення можливості повноцінної роботи в ньому (сервери, лінії зв'язку, модеми, програми пошуку різноманітних даних в Інтернеті тощо); спеціально створене для системи освіти інформаційне наповнення (контент) в Інтернеті; методичне забезпечення щодо використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освіті [7].

Узагальнюючи зазначене вище, можемо визначити сутність і призначення інформаційно-комунікаційних технологій: ІКТ як сукупність методів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, забезпечує виконання інформаційних процесів з метою підвищення їхньої надійності та оперативності, знижує трудомісткість ходу використання інформаційного ресурсу, підвищує ефективність різних видів діяльності.

За своєю сутністю ІКТ – це поєднання інформаційних технологій з комунікаційними для вирішення різноманітних задач сучасного освітнього інформаційного суспільства.

Отже, поняття «інформаційно-комунікаційні технології», крім зазначеного вище, інтегрує семантику терміну «комунікація» і передбачає процес спілкування, обміну думками, знаннями, почуттями, моделями поведінки, а також спільну діяльність учасників комунікації, у ході якої виробляється спільний погляд на речі, події та оточуюче середовище [7; 8; 52]/

З огляду на це, інформаційно-комунікаційні технології, крім інформаційних процесів, програмно-технічних засобів та інструментарію, поєднують в собі три основні (базові) функції соціальної комунікації:

- інформаційну (передача інформації про предмети, їх властивості, явища, дії та процеси);
- експресивну (визначає здатність соціальної комунікації передавати оціночну інформацію про предмети або явища);
- прагматичну (соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та вчинку) [67].

Причому з огляду на актуальність особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів у патріотичному вихованні особливий акцент робимо саме на третій, *прагматичній* функції, оскільки учнівська молодь має бути активним суб'єктом суспільного життя, який не лише оцінює певні предмети, явища і події, а й спроможна до активних дій і вчинків.

У сучасних наукових дослідженнях виокремлюються три основних види інформаційно-комунікаційних технологій: власне *комп'ютерні технології*, *мультимедійні технології* (або технології мультимедіа) та *телекомунікаційні технології* (або мережні технології, або Інтернет-технології).

Розглянемо можливості кожного виду ІКТ для організації виховного процесу, патріотичного виховання – зокрема.

Комп'ютерні технології – це інформаційні технології, засновані на роботі з текстовими та графічними редакторами (редагування тексту, комп'ютерна верстка, книжкова ілюстрація тощо), електронними таблицями та базами даних. Не перебільшуючи значення цих технологій для організації виховного процесу, наголосимо на тому, що комп'ютерні технології дають змогу педагогам оперативно діагностувати рівень знань про особистісні якості (скажімо, патріотизму) одразу у великої групи старшокласників, проводити статистичну обробку даних, відслідковувати динаміку вихованості учнів упродовж усього виховного процесу. Зменшення витрат часу на діагностику і моніторинг виховного процесу дозволяє педагогам більше часу приділяти власне організації патріотичного виховання як патріотично спрямованої взаємодії всіх учасників виховного процесу. Для учнів комп'ютерні технології дають змогу якнайкраще представити інформацію патріотичного спрямування для

використання у подальшій взаємодії з іншими суб'єктами спільної діяльності. Більш того, зазначимо, що комп'ютерні технології є основою, образно кажучи, – першою сходинкою для використання мультимедійних та телекомунікаційних технологій.

Мультимедійні технології, за Н. Тверезовською, – це поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівня сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну тощо [86, с. 150].

Можливість поєднувати завдяки мультимедійним технологіям різні засоби відображення інформації (текст, звук, нерухомі ілюстрації, а також відео та анімацію) підвищує рівень унаочнення виховного процесу, викликає в учнів інтерес до проблеми, що обговорюється, створює додаткову мотивацію для усвідомлення вихованцями презентованого таким чином повідомлення.

Телекомунікаційні технології – це технології передачі й одержання інформації за допомогою локальних (Інтранет) та глобальних (Інтернет) комп'ютерних мереж.

Значні можливості для підвищення ефективності виховного процесу відкривають технології Web 2.0. Цей термін було запропоновано наприкінці 2005 року Тімом О'Рейлі, до якого він прив'язав появу великого числа сайтів, об'єднаних деякими загальними принципами із загальною тенденцією розвитку Інтернет-співтовариства [86].

На відміну від Інтернет-сервісу Web 1.0-сайт, який створюється і наповнюється виключно автором, технології Web 2.0 орієнтовані саме на наповнення користувачами. У ролі ж читачів виступає соціальна мережа користувачів, які також є і наповнювачами сайту.

Концепція Web 2.0 основну ставку робить на соціалізацію Інтернет, наближення його до користувачів, об'єднання людей, розвиток онлайн-сервісів, спрощення процесу отримання інформації та роботи з нею. Сервіс Web 2.0 пропонує нові мережеві технології, такі, як RSS (використовується для більш

зручного одержання і читання інформації), соціальні мережі, соціальні закладки та Wiki, а також нові медіа (блоги, подкасти) тощо.

Технології сервісу Веб 2.0 *блоги, wiki та podcasts* надають можливість підліткам і старшокласникам завдяки Інтернет не тільки розміщувати різну інформацію і спілкуватися, але й створювати і працювати у спільних Інтернет-проектах, розвивати та поповнювати сайти, портали, освітні мережі особистими інформаційними ресурсами.

Блог – це розміщений у мережі Інтернет, регулярно оновлюваний журнал або щоденник, що складається з індивідуальних повідомлень в хронологічному порядку (нові записи раніше старих). У сервісі передбачена можливість додавання графічних зображень (фотографії, схеми, графіки та ін.) у найбільш розповсюджених форматах (.gif, .jpeg, .png, .bmp). Блог (тематичний, персональний, фотоблог, подкастинг, відеолог) надає можливість писати власні повідомлення, читати повідомлення інших авторів, коментувати повідомлення інших авторів та відповідати на них, а також зв'язувати повідомлення та коментарі за допомогою гіперпосилань. Ця технологія сервісу Web 2.0 може бути використана як щоденник корисних справ, які реалізовуватимуть підлітки і старшокласники у спільній патріотично спрямованій діяльності.

Використовуючи сервіс Web 2.0, учні мають можливість створити сторінку підшивки патріотичного спрямування. *Підшивка* – це колективна авторська робота, у процесі створення якої користувачі можуть взаємодіяти під час написання окремих сторінок, їх розстановки у доцільному порядку, а також у перегляді вже написаних сторінок. Підшивка дозволяє додавати інформацію та поліпшувати сторінки, які вимагають редагування. Цю технологію сервісу Web 2.0 можна використовувати для створення в мережі Інтернет електронних газет та журналів, електронних репортажів про патріотично спрямовану діяльність.

Крім статистичної сторінки «Про нас» можна також створити сторінку ЧаПів (часті питання), у яких розміщуватимуться часті запитання відносно

інформаційного ресурсу з актуальних проблем патріотичного виховання та відповіді на них.

Мережевий сервіс Web 2.0 надає можливість створення та підтримки патріотично спрямованих тем *форуму* та *чат*. Ці технології підтримують та розвивають комунікативні навички, заохочують дітей висловлювати свою думку, ідеї, відчуття, допомагають їм розвивати критичне та творче мислення. Крім цього, обговорення на дискусійному *форумі* різноманітних тем, що стосуються виховання патріотизму в умовах української державності матиме істотний позитивний вплив на активізацію пізнавальної діяльності старшокласників у даному аспекті. Зазначені технології можемо розглядати як комунікаційний засіб, який дозволяє учнівській молоді у ході патріотично спрямованої діяльності оперативно і вільно обмінюватись інформацією через мережу.

Технологія *BikiBiki* (WikiWiki) дає змогу значному колу учнів спільно редагувати текст сайту (писати, вносити зміни, видаляти, створювати посилання на нові статті). Різні варіанти програмного забезпечення Вікі (вікідвижки) дозволяють завантажувати на сайт зображення, файли, що містять текстову інформацію, відеофрагменти, звукові файли тощо. Ця технологія Web 2.0 може використовуватись для спільного, незалежно від місця проживання, оформлення старшокласниками результатів дослідження історії, культури українського народу, шляхів вирішення суспільних проблем в контексті патріотичного виховання.

Таким чином, доходимо висновку, що технології Web 2.0 спрямовані на створення в Інтернет соціальних мереж – співтовариств людей, пов'язаних спільними інтересами, спільною справою або іншими причинами для безпосереднього спілкування – надають значні потенційні можливості для організації патріотичного виховання.

В Інтернеті соціальна мережа – це площина для взаємодії людей (індивідів, користувачів) у групі або в групах. Теоретично соціальна мережа вченими розглядається як будь-яке співтовариство, учасники якого беруть

участь, наприклад, у обговореннях на форумі або є читачами тематичного співтовариства на сервісі блогів.

Особливістю соціальної мережі є надані послуги нового покоління з пошуку потрібних контактів і встановлення зв'язків між людьми відповідно до їхніх уподобань та спільних інтересів. У соціальній мережі кожен її користувач може створити свій віртуальний портрет, тобто сформувати профайл, у якому вказати докладно дані про себе, свої наміри, захоплення та інтереси. Наявність профайла дає змогу використати механізми пошуку однодумців, людей, спілкування з якими хотів би налагодити користувач [28].

У вирішенні пріоритетних завдань сучасного виховання, а саме: сприяння самовизначенню, самореалізації та самовдосконаленню учня, формування у нього вмінь гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях інформаційного суспільства, самостійно і критично мислити; здатності генерувати нові ідеї, творчо мислити; грамотно працювати з інформацією; спроможності здійснювати комунікацію, співпрацю і співтворчість у соціумі, – телекомунікаційні проекти набувають особливої значущості.

Аналіз праць науковців, а також вивчення інформаційних матеріалів Інтернет, педагогічної преси та емпіричних даних виховної практики закладів ЗСО дозволило визначити особливості використання виховного потенціалу телекомунікаційних проектів, під якими розуміємо спільну пізнавальну, дослідницьку, творчу або ігрову діяльність учнів-партнерів, що організується на основі використання ІКТ, має спільну проблему, мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямовані на досягнення спільного результату діяльності [14].

У телекомунікаційних проєктах поширена практика використання соціальних сервісів Web 2.0, зокрема:

– Бобрдобр - сервіс для роботи з обраними закладками в Інтернеті, який надає можливість зберігати й систематизувати закладки в Інтернеті, ділитися й обмінюватися ними з іншими, створювати тематичні співтовариства за інтересами, збирати в рамках цих співтовариств посилання;

– Сервіс GoogleDocs, який надає можливість працювати з текстовими і табличними документами, а також презентаціями просто у вікні браузера. Це можливість форматувати і редагувати документи в режимі он-лайн, редагувати їх разом з іншими учасниками проекту, публікувати документи в Інтернеті для всіх користувачів у вигляді веб-сторінок або розміщувати їх у свій блог;

– Scribd, який дозволяє будь-якому користувачу Інтернету легко публікувати, розповсюджувати та спільно використовувати електронні книги, документи, презентації, інформаційні бюлетні та інші напрацювання телекомунікаційного проекту;

– YouTube – соціальний сервіс, призначений для збереження, перегляду та обговорення цифрових відеозаписів, який надає можливість завантажувати відеозаписи на сервер, відмічати мітками та обмінюватися відеокліпами; переглядати відеокліпи інших учасників проекту; знаходити, створювати та об'єднувати користувачів у тематичні групи; підписуватись на оновлення відеокліпів, створювати плей-листи та „відеоканали” тощо;

– Picasa – програма, що допомагає складати, класифікувати й редагувати фотографії на своєму комп'ютері, відправляти їх по електронній пошті, опубліковувати в Інтернеті.

– Slideshare – соціальний сервіс, що дозволяє конвертувати презентації PowerPoint у формат Flash та надає можливість демонстрації своїх презентацій в онлайн-режимі [19].

Результати телекомунікаційних проєктів оформляються у вигляді відеофільмів, альбомів, бортжурналів «подорожей», комп'ютерних газет, альманахів, Web-сторінок та ін.

Вивчення змісту діяльності у рамках телекомунікаційних проєктів дало змогу визначити основні їх види: культурологічні, мистецькознавчі, історико-географічні, етнографічні, соціальні, а також духовно-морального, екологічного, профорієнтаційного, економічного та політико-правового спрямування.

У залежності від домінуючого методу можна виділити дослідницькі, пошукові, творчі, ігрові, інформаційні та практико-орієнтовані телекомунікаційні проекти.

Орієнтовна структура проекту, який розміщується у мережі Інтернет, містить такі компоненти: назва проекту, стислий опис проекту; E-mail, телефон, факс та поштова адреса координатора проекту (чи контактної особи); поетапний опис змісту діяльності учасників проекту; вікова категорія учасників; дата початку проекту; дата закінчення етапів проекту; очікувані результати та продукти діяльності; орієнтовна кількість учасників проекту, необхідна для успішної його реалізації; мови, якими будуть користуватися учасники проекту; опис перших кроків реалізації проекту; перелік соціальних сервісів, які доцільно використовувати у ході проекту.

Виховний потенціал телекомунікаційних проектів полягає в організації продуктивного спілкування як умови соціального розвитку учнів, формування позитивної «Я-концепції», почуття корисності для суспільства в цілому та окремих людей; розвитку соціальної активності; сприянні соціалізації вихованців, виробленню у них особистого погляду на суспільні події, усвідомленню значення співпраці і співтворчості [19].

Комунікаційні можливості всесвітньої мережі дають змогу налагодити спеціально організовану діяльність виховного спрямування, у якій учасники з різних регіонів міста, області, країни, різних країн світу разом співпрацюють над цікавою і важливою для всіх проблемою, обмінюючись за допомогою Інтернет не тільки результатами своєї діяльності, а й методами дослідження, обговорюючи проміжні результати, спілкуючись з опонентами і однодумцями. У рамках практико-спрямованих телекомунікаційних проектів здійснюється організація різноманітних видів діяльності як умова самореалізації кожного учня: соціально-комунікативної, суспільнокорисної, ігрової, фізично-оздоровчої, навчально-пізнавальної, науково-дослідницької, художньо-естетичної, туристсько-краєзнавчої, науково-технічної, декоративно-прикладної, еколого-натуралістичної.

Таким чином, використання виховного потенціалу телекомунікаційних проєктів дає змогу створити нову модель інформатизації виховної системи, у центрі якої – учень, в основі виховної діяльності – співпраця і співтворчість, а сутність технології полягає в активізації ролі учнів у виховному процесі, розвитку здібностей до самовдосконалення в контексті патріотичного виховання.

Комплексне використання всіх зазначених вище інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності поступово формує єдиний інформаційний освітній простір, який умовно об'єднує інформаційний простір навчальної діяльності та інформаційний виховний простір.

1.3 Практика управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання

Проблема важливості та доцільності використання в управлінні виховним процесом інформаційно-комунікаційних технологій та оновлення на цій основі методів і форм виховання в умовах дистанційного навчання останні роки активно обговорюється у наукових публікаціях. Переважна більшість учених (Н. Вайнілович, В. Гладких, М. Смутьсон, Т. Захарчук та ін.) наголошує на тому, що запровадження ІКТ у виховний процес не повинно бути самоціллю. Воно має бути педагогічно виправданим, розглядатись передусім з точки зору педагогічних переваг, які може забезпечити їх використання порівняно з традиційними методиками виховання. Крім цього, побудова виховного процесу на базі інформаційно-комунікаційних технологій повинна забезпечувати виконання всіх функцій управління: планування, організація, контроль, аналіз, регулювання.

Значна частина дослідників (О. Кивлюк, Г. Лаврентьева, Н. Лавриченко, І. Ревак та ін.) застерігають від необгрунтовано безмежного використання в освітньому процесі інформаційних ресурсів Інтернет. Так, Н. Лавриченко наголошує на тому, що виховні впливи глобальної мережі можуть виявитись

абсолютно протилежними тому, що педагоги прагнуть виховати у своїх школярів.

Наприклад, не виключене підкріплення і посилення наявних в учнів підліткових схильностей до анархізму, імпульсивного бунтарства, фетишизму, некритичного наслідування модних брендів тощо. Агресивний характер реклами різноманітних, часто сумнівного змісту послуг, яка «атакує» користувачів мережі Інтернет, може створювати загрозу конфліктів між індивідуальними й суспільними інтересами та призводити до розмивання й навіть втрати у свідомості учнів суспільної мети і суспільного ідеалу. Як позитивний потенціал всесвітньої мережі, вченими визначається можливість швидко знайти потрібну інформацію, здійснювати кроскультурні та інтеркультурні мандрівки й розвідки, пізнавати природу різних соціальних явищ та процесів, зокрема воєн, гноблення, зла, страждань, бідності, екологічних катастроф і багато іншого, що досить важко реалізувати у форматі традиційної шкільної освіти [52].

Велика кількість сучасних наукових досліджень (В. Осадчий, А. Пилипчук, Н. Тверезовська та ін.) присвячена різним аспектам створення і підтримки мережевих співтовариств, яка розуміється науковцями як група людей, що підтримують спілкування і проводять спільну діяльність за допомогою комп'ютерних мережевих засобів.

Так, вони справедливо зазначають, що мережеві спільноти можуть служити педагогічній практиці для формування спільної свідомості, сприятимуть переходу особистості від егоцентричної позиції до розуміння ролі і значення інших людей; вихованню толерантної особистості, здатної подивитися на подію з іншої точки зору, зрозуміти позицію іншої людини; розширенню горизонтів спілкування учнів з людьми незнайомих раніше соціальних культур; розвитку критичного мислення шляхом занурення у середовище, де критична дискусія є обов'язковою.

На думку В. Осадчого, якщо ще кілька років тому засобами масового спілкування були лише електронна пошта, телеконференції або групи новин та

інтерактивні бесіди, а Інтернет-сайти були статичними, що не дозволяло безпосередньо висловити користувачам власну думку щодо опублікованого матеріалу, то сьогодні соціальні сервіси ґрунтуються на мережевому програмному забезпеченні, що підтримує групову взаємодію у мережевому співтоваристві. Реалізація такої взаємодії є головним інструментом сучасної освіти, яка перейшла із суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу. На жаль, зазначає вчений, в українському сегменті Інтернету недостатньо соціальних сервісів виховного призначення, тому їх створення сприятиме організації колективної діяльності учнів України [67].

Висвітлюючи роль сайту в управлінні виховною роботою в закладі ЗСО, Н. Фаустова, Л. Александрова, І. Васильєва надають ґрунтовні рекомендації щодо змістового наповнення веб-сторінок та методів їх використання в організації виховної роботи. Вчені переконані, що грамотно створені сторінки шкільного сайту зможуть стати ефективним засобом виховання моральних засад особистості учня, налагодження культури взаємовідносин у колективі, формування культури здорового способу життя, реалізації завдань громадянсько-патріотичного, екологічного, правового, трудового, естетичного та інших напрямів виховання. Дослідники зазначають, що головний принцип конструювання сайту – це його адресність, тому створення кожної із веб-сторінок вимагає від розробників відповіді на питання: хто буде користувачами сайту, якими будуть їхні вік, рівень освіченості, потреби та інтереси; які інформаційні ресурси будуть представлені на сайті; які мультимедійні та технічні засоби будуть використовуватись для адекватної оцінки потреб і можливостей поповнення веб-сторінок [86].

Для нашого дослідження стануть корисними наступні ідеї, запропоновані вище зазначеними науковцями: розміщення на сайті методичних розробок класних годин, тематичних бесід, дискусій тощо, а також публікація адрес сайтів, де можна ознайомитись із спеціалізованою літературою та інноваціями виховної діяльності; видання електронних газет та/або електронних журналів

виховного спрямування; створення фотогалерей; здійснення анкетування та соціологічних опитувань з різних проблем виховної діяльності; проведення віртуальних екскурсій.

З огляду на це, для ефективного використання ІКТ в організації патріотичного виховання, на нашу думку, цікавою є технологія використання трьохвимірних об'єктів електронної моделі музейної зали чи кімнати.

Вітчизняні дослідники А. Степановский, С. Рижикова, Д. Нечипоренко розробили проєкт інформаційно-освітньої платформи «EDUkIT», метою якої є допомога школам у створенні сайтів із подальшим їх розвитком в єдину шкільну мережу з метою спрощення обміну інформацією і досвідом як на рівні окремої навчальної установи, так і на рівні системи середньої освіти в цілому [82]. Подібним до зазначеної мережі є ITEACH WIKI – майданчик для спілкування учасників програми Intel® «Навчання для майбутнього», створеного для спільного планування, обміну досвідом, ведення мережевих проєктів користувачами Інтернет. Учасниками програми апробовані різноманітні інформаційно-комунікаційні технології, в тому числі і сервіси Веб2.0, які підтримують та розвивають комунікативні навички учнів, заохочують дітей висловлювати свою думку, ідеї, відчуття, допомагають їм розвивати критичне та творче мислення [24].

Вивчення потенційних можливостей використання телекомунікаційних технологій у вихованні учнівської молоді вимагало пошуку в Інтернет мережевих співтовариств, які можна було б використовувати для досягнення виховної мети в рамках патріотично спрямованого інформаційного виховного простору. Виявлено, що останнім часом в Україні відкрилась низка локальних мережевих співтовариств: «Дерево друзів», AtlasKit, Tuse, Friends.ua, Connect, ClubMania (<http://clubmania.ua>), сайти «Ідеальна країна» (<http://kraina.org.ua>), Pioneers of Change (<http://pioneersofchange.net>).

Найпопулярнішими серед учнів-учасників мережі IEARN-Україна є *міжнародні проєкти* «Закони життя», «Кола навчання», «Чи маємо ми запасну планету?», «Ми – ровесники», «Школа моєї мрії», «Мій герой», «Помиримось,

друзі», «Global Teenager Project» та *національні проекти* «Дніпра жива вода», «Матрешка», «Мій край – легенда», «Подарунок для воїна», «Історія однієї фотографії», «Шкільна соціальна реклама», «Світло нашої надії» (створення веб-сайту про обдарованих учнів з обмеженими фізичними можливостями) та інші.

Так, участь в Інтернет-проекті «Рось – колыска Русі» допомагала учасникам згадати своє слов'янське коріння і усвідомити роль Росії як колыски великої держави. Програма проекту була спрямована на виховання юних громадян України на засадах загальнолюдських цінностей, формування у них відповідальності за майбутнє, патріотизму, екологічної свідомості, національної гідності. Основними завданнями проекту були дослідження екологічного стану та створення карти екологічного забруднення досліджуваних територій під час еколого-краєзнавчої експедиції берегами річки Рось, вивчення слов'янської культури та презентація результатів проекту в мережі Інтернет.

У ході дослідження виявлений також позитивний досвід здійснення регіональних веб-проектів, ідеї якого можна використати під час розробки та реалізації патріотично спрямованого інформаційного виховного простору.

Так, у Черкаській області у рамках першої всеукраїнської акції «7 чудес України» був проведений обласний Інтернет-конкурс «7 чудес Черкащини», метою якого була популяризація духовної та історичної спадщини Черкащини, активізація туристичного та краєзнавчого руху; виявлення неперевершених природних, історичних та культурних пам'яток, а також підвищення їхнього значення для сучасних українців та прийдешніх поколінь. До участі в конкурсі були запрошені організації й окремі громадяни – всі, хто небайдужий до природи та історичної спадщини Черкаського краю. Учасники конкурсу презентували на сторінках сайту мальовничу природу, наснажену величним духом історії, та цікаві пам'ятки минулого і сьогодення, які можуть і повинні викликати захоплення і гордість за багату і чудову черкаську землю.

Отже існують реальні можливості комплексного, педагогічно доцільного використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення

ефективності управління виховним процесом в цілому, так і патріотичним вихованням зокрема в умовах особливо дистанційного навчання.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІКТ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Методика та результати діагностування ефективності управління патріотичним вихованням учнів

Цілком зрозуміло, що будь-яка новація, яка пропонується до впровадження, має право на існування, якщо доведена її ефективність. З огляду на це, у ході нашого дослідження виникла необхідність розробки методики діагностики ефективності використання ІКТ в управлінні патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором, тобто ролі інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні ефективності управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді.

Це, в свою чергу, вимагало усвідомлення сутності поняття «ефективність» і його інтерпретації в контексті патріотичного виховання.

У довідковій літературі ефективність (від лат. *effectivus* – діяльний, творчий) трактується як:

- показник, який вимірюється відношенням досягнутого результату (за певним критерієм) до максимально можливого в даних умовах або наперед запланованого;
- властивість певного процесу, яка зумовлена його якістю та кількістю засобів, що беруть участь у процесі, а також конкретною ситуацією;
- відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення результату до затрат, які зумовили його одержання;
- результат застосування певних заходів, наслідок будь-яких причин, сил, дій [87, с.125].

Визначення ефективності можливе лише за умови існування чітких кількісних або якісних характеристик для порівняння досягнутого і запланованого результатів, а також встановленої одиниці їх вимірювання. На практиці використовують дві універсальні ознаки: продуктивність діяльності, що визначається відношенням кількості виробленої продукції до виробничих затрат, і задоволеність, яка розглядається як психологічний стан, що характеризує рівень задоволення домагань суб'єкта [18, с.78].

У науковій педагогічній літературі поняття «ефективність» вживається для оцінки результативності цілеспрямованої діяльності у співвідношенні з реалізацією поставленої мети [74].

За С. Карпенчук, «ефективність виступає мірою можливості, але не будь-якої, а тієї, що виражає ціль людини, реалізує її ідею, є мірою уявленої можливості» [34, с. 10]. Дослідниця визначає ефективність як те, що дає дієвий результат, як відношення досягнутого результату згідно з тим чи іншим критерієм до максимально досягнутого чи заздалегідь спрогнозованого результату [34, с. 11].

На основі цих ідей створюються умови для прояву і розвитку потенційних можливостей спільної взаємодії педагога і учнів у патріотично спрямованому ІКВП.

Переконані, що такий підхід підсилює процеси рефлексивної саморегуляції, викликає ефект особистісної значущості для підлітків і старшокласників патріотично спрямованої діяльності, сприяє формуванню особистісного стандарту, що обумовлює реалістичні вимоги до себе як громадянина-патріота України. Більш того, усвідомлення учнями своїх можливостей допомагає бути емоційно стійкими у випадку невдач.

Тому діагностика управління патріотично спрямованого ІКВП дає змогу не лише виявити стан його розвитку у даний момент, а й виявити проблеми, визначити шляхи їх вирішення, а також накреслити програму подальшого розвитку патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, індивідуальну траєкторію розвитку патріотизму кожного суб'єкта

цього простору (виявити рівень вихованості патріотизму, установити потенційні можливості учнів як суб'єктів ІКВП, орієнтувати їх на активізацію патріотично спрямованої діяльності).

Така діагностика патріотично спрямованого ІКВП має за мету удосконалення методів і форм використання інформаційно-комунікаційних технологій задля підвищення ефективності патріотичного виховання.

Вивчення наукових праць (І. Беха, Ю. Мануйлова, А. Пилипчука та інших) дало змогу визначити провідні характеристики *ефективності використання* інформаційно-комунікаційних технологій у рамках управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором:

1. Рівень вихованості патріотизму учнівської молоді як результативність патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору.

2. Активність та самостійність підлітків і старшокласників у патріотично спрямованій діяльності в рамках інформаційно-комунікаційного виховного простору.

3. Якість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору.

4. Рівень задоволеності суб'єктів виховного процесу якістю патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору.

Розглянемо хід і результати діагностування, у якому взяли участь керівники 2 закладів ЗСО, 27 педагогів, 57 підлітків і старшокласників.

На основі творчого опрацювання наукових доробків вітчизняних вчених, які на засадах антропоцентричного гуманістичного підходу розробили методику діагностики патріотизму учнів закладів ЗСО, нами вивчалось ставлення учнівської молоді до Батьківщини, її історії, рідної природи, українського народу як поліетнічної спільноти, до матеріальних та духовних надбань суспільства у реальній поведінці, вчинках та практичній діяльності старшокласників.

З метою діагностики вихованості патріотизму ми використовували *комп'ютерне тестування*, що значно скоротило час на обробку результатів.

Використані нами тести дали змогу виявити рівень знань учнів підліткового і старшого шкільного віку найважливіших пам'яток культури, історичних подій українського народу, природних та архітектурних об'єктів рідної країни.

Додатковими методами діагностування були метод незакінчених речень, метод експертної оцінки. Діагностика здійснювалась також за авторськими анкетами Ю. Зорі «Активність та самостійність учнів у патріотично спрямованому інформаційно-комунікаційному виховному просторі», «Оцінка якості патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору».

Відповідно до визначених характеристик, нами визначено *високий, середній та низький* рівні вихованості патріотизму в учнівській молоді.

До *високого рівня* вихованості патріотизму віднесено учнів, які мають глибокі, різносторонні знання про культуру, цінності та історичне минуле України; люблять свій народ, Батьківщину, виявляють готовність в разі необхідності захистити її суверенітет. Знають і спілкуються державною мовою. Усвідомлюють себе громадянином-патріотом, який може і має активно впливати на розбудову рідної країни. Вірять у прогресивне майбутнє Батьківщини, планують жити і самореалізуватись у рідній державі. Проявляють ініціативу у патріотично спрямованій діяльності. Прагнуть до вдосконалення своїх патріотичних і моральних рис; проявляють громадську активність, працелюбність, гідність, відповідальність.

Для учнів із *середнім рівнем* вихованості патріотизму характерні несистемні, іноді – фрагментарні знання про культуру, цінності та історичне минуле України. Ці учні заявляють, що люблять свій народ, Батьківщину, проте не виключають можливості виїзду для постійного життя в інші країни та не виявляють готовності у разі необхідності захистити суверенітет своєї країни. Знають державну мову, але не завжди нею спілкуються в колах однолітків. Віра у прогресивне майбутнє Батьківщини, у можливість активно впливати на розбудову рідної країни нестійка. У патріотично спрямованій діяльності епізодично проявляють активність, яка часто залежить від зовнішніх спонук

старших. Практично не прагнуть до вдосконалення своїх патріотичних та інших моральних рис (працелюбності, гідності, відповідальності).

Учням із *низьким рівнем* вихованості патріотизму притаманні фрагментарні знання про культуру, цінності та історичне минуле України або їх відсутність; нестійка ідентифікація з українським народом; зневіра у можливість змінити на краще суспільне життя; небажання розбудовувати рідну країну у майбутньому, неготовність захистити її суверенітет в разі необхідності; відсутність усвідомлення способів прояву патріотизму в реальному житті. Ці учні практично не спілкуються державною мовою, не планують жити і самореалізовуватись у рідній державі. У них відсутнє ціннісне ставлення до патріотизму як пріоритетної якості громадянина України. У патріотично спрямованій діяльності беруть участь лише на вимогу дорослих.

Результати діагностування рівнів вихованості патріотизму підлітків і старшокласників наводимо у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Розподіл старшокласників за рівнями вихованості патріотизму

Всього учнів 8-11 класів	Рівень патріотичної вихованості		
	Високий	Середній	Низький
57 осіб	7	27	23
	26,5 %	39,6 %	33,9 %

Результати діагностики засвідчили низький рівень вихованості у старших підлітків і старшокласників патріотизму на фоні переважно середнього та низького рівнів. Такий стан речей переконує нас у необхідності розробки шляхів удосконалення управління процесом ефективного використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів.

У результаті діагностування констатовано, що *високий рівень* вихованості патріотизму мають 26,5 % учнів; *середній рівень* – 39,6 % підлітків і

старшокласників; *низький рівень* вихованості патріотизму притаманний 33,9 % учням.

Для визначення шляхів підвищення ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнівської молоді необхідно було також здійснити діагностику рівнів активності та самостійності учнів даного віку у патріотично спрямованій діяльності у рамках інформаційно-комунікаційного виховного простору.

Активність учнів, на нашу думку, значною мірою обумовлюється характером та рівнем мотивації, яка виконує функції спрямування, регулювання та активізації діяльності учнів підліткового і старшого шкільного віку. Не менш важливим показником активності та самостійності старшокласника є чіткість визначення ними мети особистої участі у патріотично спрямованій діяльності, вміння уявити її кінцевий результат.

Результати діагностування за анкетною «Активність та самостійність учнів у патріотично спрямованому інформаційно-комунікаційному просторі» засвідчили недостатній рівень усвідомленості учнівською молоддю себе як суб'єктів патріотично спрямованої діяльності, адже саме ця характеристика значною мірою відображається у здатності визначати інтенсивність, форми та зміст особистої участі у патріотично спрямованій діяльності в рамках патріотично спрямованого ІКВП. Отримані відповіді на питання анкети наводимо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Активність та самостійність учнів у патріотично спрямованому інформаційно-комунікаційному виховному просторі

Зміст твердження	«3» відповідає повністю	«2» відповідає частково	«1» не відповідає	«0» важко відповісти	Коефіцієнт прояву показника
Я беру активну участь у патріотично спрямованій діяльності тому, що хочу самоствердитись і самореалізуватись як патріот України	6,1%	9,8%	73,3%	10,8%	0,37
Я активно беру участь у запропонованих іншими	8,5%	12,3%	63,7%	15,5%	0,37

видах патріотично спрямованої діяльності					
Я проявляю ініціативу, пропонуючи моїм одноліткам види і форми патріотично спрямованої діяльності	3,3%	6,4%	86,7%	3,6%	0,37
Я вмію обирати і користуватись ІКТ в організації патріотично спрямованої діяльності	-	5,3%	76,8%	17,9%	0,29
Я вмію спрогнозувати кінцевий результат використання мною ІКТ у патріотично спрямованій діяльності	-	4,8%	79,4%	15,8%	0,30
Я усвідомлюю свої потенційні можливості щодо використання ІКТ у патріотично спрямованій діяльності	-	4,8%	42,5%	52,7%	0,17
Я здатний організувати власну та своїх однолітків патріотично спрямовану діяльність на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій	-	8,1%	48,6%	43,3%	0,16
	0,29				

Як засвідчили результати анкетування, значна кількість учнів не має чіткого уявлення щодо власної участі у патріотично спрямованій діяльності в рамках інформаційно-комунікаційного виховного простору або лише частково усвідомила свої потенційні можливості у цій сфері.

Більшість підлітків і старшокласників визначили невисокі показники рівня власної активності та ініціативності; лише частково вміють організувати власну та своїх однолітків патріотично спрямовану діяльність в рамках інформаційно-комунікаційного виховного простору.

Підсумковий коефіцієнт активності та самостійності учнівської молоді у патріотично спрямованому ІКВП дорівнював 0,29. Таким чином, результати діагностики засвідчили, що самостійність та активність підлітків і старшокласників у патріотично спрямованій діяльності у рамках існуючого в

Україні інформаційно-комунікаційного виховного середовища проявляється переважно на недостатньому рівні.

Якість управління виховним простором науковцями оцінюється рівнем спроможності цього середовища забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного особистісного самовизначення, самореалізації, самовдосконалення.

Відповідно до цього положення, якість управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним простором будемо оцінювати за рівнем його спроможності забезпечити на основі використання ІКТ реалізацію цілей патріотичного виховання, сприяти самовизначенню, самореалізації та самовдосконаленню учнівської молоді як патріотів України [29].

Під час діагностики передусім нас цікавило, наскільки реально існуюче інформаційно-комунікаційне освітнє середовище сприяє організації патріотичного виховання учнів. З огляду на це, ми запропонували педагогам і керівному складу закладів ЗСО як основним суб'єктам управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором оцінити його якість за чітко визначеними ознаками та рівнями їх прояву:

- “4” – високий рівень прояву ознаки;
- “3” – середній рівень прояву ознаки;
- “2” – достатній рівень прояву ознаки;
- “1” – низький рівень прояву ознаки;
- “0” – важко відповісти.

Високий рівень якості управління патріотично спрямованим ІКВП дорівнював коефіцієнту від 0,75 до 1; середній рівень якості управління відповідав коефіцієнту від 0,50 до 0,74; недостатній рівень якості управління визначався коефіцієнтом від 0,26 до 0,49; низький рівень якості управління патріотично спрямованим ІКВП відповідав коефіцієнту від 0,25 і нижче. Отримані дані діагностики педагогів та керівників закладами ЗСО наводимо у таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Оцінка якості управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором педагогічними працівниками

	Назва ознаки	Кількість відповідей				Коефіцієнт загального рівня прояву показника	
		«4»	«3»	«2»	«1»	«0»	
1.	Широта патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (кількість викорис-таних ІКТ для організації патріотичного виховання)	-	6	11	10	4	0,34
2.	Інтенсивність патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (насиченість потенційними можливостями для організації патріотично спрямованої діяльності та спілкування учнів)		3	13	11	3	0,37
3.	Емоційна насиченість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (оцінка впливу запропонованих ІКТ на розвиток емоційно-ціннісної складової патріотизму учнів)	-	-	18	27	6	0,30
4.	Когерентність (рівень координації спільної взаємодії в рамках патріотично спрямованого інформаційно-комуніка-ційного виховного простору)	-	-	19	27	5	0,31
5.	Усвідомленість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (рівень його впливу на свідоме і добровільне включення учнів у спільну патріотично спрямовану діяльність)	-	-	21	21	9	0,30
6.	Активність використання учнями потенційних можливостей патріотично спрямованого інформаційно-комуніка-ційного виховного простору	-	-	13	21	7	0,23
Підсумковий коефіцієнт для оцінки якості управління патріотично спрямованим ІКВП						0,31	

Як свідчать результати анкетування, переважна кількість педагогів оцінили реально якість управління існуючим інформаційно-комунікаційним

простором в контексті патріотичного виховання учнів на низькому та недостатньому рівнях або взагалі не змогли його оцінити.

Причинами останнього, на нашу думку, можуть бути:

- недостатній рівень володіння ІКТ самими педагогами і, як наслідок, - неспроможність використати у патріотичному вихованні учнівської молоді потенційні можливості реально існуючого інформаційно-комунікаційного простору;

- недостатній рівень поінформованості педагогічних працівників про потенційні можливості ІКТ та реально існуючого інформаційно-комунікаційного простору для організації патріотичного виховання;

- недостатній рівень потенційних можливостей самого інформаційно-комунікаційного простору для організації патріотичного виховання учнів.

Підсумковий коефіцієнт оцінки педагогами якості управління існуючим патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором дорівнює 0,31, що відповідає недостатньому рівню якості ІКВП та зумовлює необхідність удосконалення управління ІКВП, яка б у повній мірі сприяла підвищенню ефективності патріотичного виховання.

Керівникам для оцінювання якості управління реально існуючим інформаційно-комунікаційним простором в контексті патріотичного виховання була запропонована анкета, яка містила аналогічні показники якості управління.

Результати анкетування керівників нас вразили: жоден із директорів та заступників не оцінив рівні прояву показників якості управління існуючим інформаційно-комунікаційним середовищем як високий. В основному, в анкетах переважав низький та недостатній рівні прояву показників.

Переважаюча кількість керівного складу закладів ЗСО не змогли визначитись з оцінкою якості управління інформаційно-комунікаційним простором в контексті патріотичного виховання, що може свідчити про недостатню управлінську компетентність керівників про потенціал ІКТ у даному аспекті.

Підсумковий коефіцієнт для оцінки керівниками якості управління існуючого патріотично спрямованого ІКВП дорівнює 0,26, що відповідає низькому рівню якості управління.

Такий же низький рівень задоволення педагогів та керівників якістю управління інформаційно-комунікаційним простором у контексті патріотичного виховання: жоден респондент не відповів «повністю задоволений»; відповідь «задоволений частково» обрали 9,8 % вчителів та 23,6 % керівників; відповідно, «не задоволені» – 90,2 % педагогів та 76,7 % керівників.

Зважаючи на такі результати анкетування, а також на той факт, що в Україні все ж таки існує певний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні дітей різних вікових категорій, ми вирішили дослідити частоту та напрямки використання учнями комп'ютера та Інтернет.

Передусім, ми запропонували учнівській молоді оцінити свій рівень опанування інформаційно-комунікаційними технологіями, адже низький рівень зазначеного показника може бути причиною невикористання потенційних можливостей ІКТ.

У відповідях на це питання анкети жоден респондент не написав, що не володіє комп'ютером. Посередньо володіють ІКТ 10,5 %, добре опанували інформаційно-комунікаційними технологіями 75,2 %. Оцінку «дуже добре» за оволодіння ІКТ собі виставили 14,3 %.

Нас також цікавило, чи мають учні особистий комп'ютер вдома. На це питання позитивно відповіли 92,3 % опитаних.

Разом з тим, на запитання «Як часто Ви користуєтесь комп'ютером і мережею Інтернет?» жоден учень не дав негативної відповіді. Рідко користуються 12,5 % та часто користуються 87,5 %.

Очевидно, крім комп'ютерних класів у школі, учні активно використовують для цього як особисті комп'ютери, так і ті, що знаходяться в бібліотеках та Інтернет-клубах. До того ж перехід більшості закладів ЗСО на

дистанційне навчання спонукав батьків і керівників закладів ЗСО шукати різні способи придбання комп'ютерної техніки, планшетів і ноутбуків.

Важливим також було дослідити, з якою метою учні використовують комп'ютер і мережу Інтернет. У відповідь на це запитання підлітки і старшокласники давали декілька відповідей. Найбільш повторювані з них:

- для проведення вільного часу – 97,1 %;
- відвідування сайтів знайомств, мережеских спільнот – 94,6 %;
- для дистанційного навчання – 92,6 %;
- для здобуття інформації за допомогою Інтернет – 66,6 %;
- для спілкування – 58,3 %;
- для здобуття потрібних навичок – 47,6 %;
- для створення презентацій – 42,5 %;
- відвідування ігрових сайтів – 42,3 %;
- для виконання навчальних завдань – 41,6 %;
- відвідування сайтів з музикою – 32,8 %;
- перегляд сайтів з фільмами – 32,5 %.

Як свідчать результати анкетування, учні підліткового і старшого шкільного віку активно використовують інформаційно-комунікаційні технології мережі Інтернет, проте якщо взяти до уваги низьку підсумкову оцінку учнями якості існуючого інформаційно-комунікаційного середовища, можемо дійти висновку про те, що присутність вихованців у мережі не сприяє розвитку їхніх патріотичних почуттів.

У зв'язку з цим, ми вважали за доцільне з'ясувати, чи усвідомлюють учні ризики негативного впливу комп'ютерів та мережі Інтернет. У відповідях на це запитання учні назвали можливість таких шкідливих для розвитку особистості впливів:

- залежність від Інтернет – 25,2 %;
- шкода здоров'ю – 25,8 %;
- комп'ютер псує зір – 20,8 %;

- неконтрольована втрата часу – 8,3 %;
- зниження моральності – 4,1 %;
- багато порносайтів – 9,6 %;
- неконтрольоване шахрайство – 7,1 %.

Останні три позиції свідчать про те, що поряд з усвідомленням негативного впливу комп'ютера на здоров'я людини, біля 20% учнів відчули на собі аморальний вплив Інтернету. Зважаючи на той факт, що 26 % учнів не дали відповіді на це запитання, реальний відсоток школярів, які стикнулись з деструктивним впливом Інтернету, може бути значно більшим.

У результаті діагностування нами визначені наступні рівні ефективності використання ІКТ в організації патріотичного виховання учнівської молоді: високий, середній, недостатній і низький.

Високий рівень ефективності використання ІКТ у патріотичному вихованні учнів відповідав коефіцієнту від 0,75 до 1 та характеризувався доцільною насиченістю можливостями для чіткої організації різних видів патріотично спрямованої діяльності і спілкування учнів, високим ступенем поінформованості усіх суб'єктів патріотичного виховання про зміст патріотично спрямованої діяльності та тематику спілкування, повною мірою задоволеності керівників, педагогів та учнів якістю управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором, значною позитивною динамікою вихованості патріотизму учнівської молоді.

Середній рівень ефективності використання ІКТ визначався коефіцієнтом від 0,5 до 0,74 та також характеризувався, в основному, достатнім рівнем реалізації патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, наявністю позитивної динаміки вихованості патріотизму учнів, але недостатнім рівнем усвідомлення учнівською молоддю потенційних можливостей ІКВП для визначення індивідуальної траєкторії особистої участі у патріотично спрямованій взаємодії та спілкуванні, не повною мірою задоволеності керівників, педагогів та учнів якістю управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором.

Недостатній рівень ефективності використання ІКТ у патріотичному вихованні учнівської молоді відповідав коефіцієнту від 0,25 до 0,49 та характеризувався неповною мірою реалізації патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, низьким рівнем задоволення учнів, педагогів і керівників змістом патріотичного виховання, не задоволеності керівників, педагогів та учнів якістю управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором.

Низький рівень ефективності використання ІКТ у патріотичному вихованні учнів дорівнював коефіцієнту від 0,25 і нижче та характеризувався або значною невідповідністю патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, або повною його не сформованістю; незадоволеністю керівників, педагогів та учнів якістю управління ІКВП, незначною позитивною динамікою вихованості патріотизму учнів або повною її відсутністю.

Таким чином, результати діагностування засвідчили, що загальний коефіцієнт ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні патріотичним вихованням старшокласників становить 0,25 та дорівнював *низькому рівню ефективності*. Цей факт, а також актуальність проблеми інформатизації освіти в Україні актуалізували необхідність визначення та обґрунтування шляхів удосконалення управління процесом використання ІКТ у патріотичному вихованні учнівської молоді в умовах дистанційного навчання.

2.2. Теоретичне обґрунтування шляхів удосконалення процесу управління патріотичним вихованням учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ

В останні роки у зв'язку із необхідністю використання дистанційного навчання, поряд із традиційними освітніми засобами, все більшу увагу науковців і практиків привертає виховний потенціал інформаційно-

комунікаційних технологій (ІКТ) не лише в контексті підвищення ефективності навчання, а й як потужний засіб організації виховного процесу, який надає можливості для інтеграції таких засобів виховання, як надбання матеріальної та духовної культури (наочні посібники, художня, наукова література, радіо, телебачення, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо), форми виховної роботи (дискусії, дебати, конференції, ігри, змагання тощо), різні види діяльності (дослідницька, художньо-естетична, предметно-перетворювальна, суспільно корисна), педагогічні технології (ігрові, інтерактивні, колективної творчої діяльності, кооперативної діяльності та ін.).

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні патріотичним вихованням учнівської молоді забезпечується шляхом визначення і реалізації доцільних організаційно-педагогічних засад.

Організаційно-педагогічні засади – це сукупність структурних, науково-методичних, кадрових і матеріально-технічних умов, які забезпечують використання ІКТ задля підвищення ефективності управління патріотичним вихованням учнівської молоді. *Педагогічними засадами* використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні патріотичним вихованням учнів є мета, завдання і зміст діяльності у цьому аспекті. Конкретизуючись через систему завдань, мета визначає зміст взаємодії всіх суб'єктів патріотичного виховання на основі використання ІКТ.

Якщо мета, завдання і зміст складають *педагогічні засади* використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні патріотичним вихованнями, то *організаційні засади* становлять основні управлінські функції (планування, організація, корекція, контроль і т.д.) в аспекті використання ІКТ у вихованні патріотизму учнів. До них відносимо також кадрові та матеріально-технічні умови.

Визначаючи шляхи удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді засобами ІКТ в умовах дистанційного навчання, ми виходили з того, що він обумовлений їхнім входженням у систему різних

видів доцільно спланованої та організованої патріотично спрямованої діяльності на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і відбувається у процесі діяльності, спілкування, пізнання і самопізнання.

До шляхів удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ ми віднесли:

- створення в закладі ЗСО ефективного патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного простору;
- теоретико-методичну підготовку педагогів до використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у патріотично спрямованій взаємодії;
- педагогічно виправдане і доцільне поєднання традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у патріотично спрямованій діяльності й спілкуванні.

Для обґрунтування першого шляху нам необхідно визначити сутність поняття «патріотично спрямований інформаційно-комунікаційний виховний простір».

У цьому контексті слід зазначити, що проблема врахування впливу середовища на виховний процес розглядалась у наукових працях М. Гагаріна, Ю. Мануйлова, О. Сухомлинської, Л. Шелестової та інших. У роботах цих авторів виховне середовище розглядається як багатомірне соціально-педагогічне явище, пов'язане в єдине ціле різними комунікативними механізмами, таке, що здійснює ситуативний вплив на розвиток ціннісних орієнтацій особистості, відносин та способів поведінки, що актуалізуються у процесах освоєння, споживання і розповсюдження соціокультурних цінностей.

Сучасна дослідниця О. Сухомлинська трактує виховний простір як особливу педагогічну реальність, яка є адекватною складовим вихованості людини. На думку вченої, для педагогів виховний простір є предметом вивчення (якщо він уже створений), моделювання та конструювання (якщо його необхідно створювати у рамках певного середовища), а також інструментом

виховання за умови цілеспрямованого використання його потенційних можливостей у вихованні дітей. Виховний простір може мати різний «радіус дії» – від шкільного класу до області та регіону. Дослідниця також зазначає, що вплив виховного простору обумовлений сприйняттям його дитиною, рівнем включеності особистості вихованця у процес створення та удосконалення виховного простору. Ефективність опанування дитиною цього простору залежить від того, яким його бачить вихованець (уже створеним чи таким, що створюється у даний час) та в якій мірі сам школяр бере участь у його удосконаленні [84, с. 108].

Якість виховного простору науковцями оцінюється рівнем спроможності цього середовища забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного особистісного саморозвитку та самоактуалізації (самовизначення, самореалізації, самовдосконалення) [15, с.245].

У свою чергу Ю. Мануйлов визначає виховний простір не лише як опановану частину певного середовища, умову або фактор виховання особистості, а й як засіб виховання, спосіб пізнання й розвитку дитини, засіб діагностики, проектування та досягнення виховного результату. Дослідник обґрунтовує середовищний підхід як технологію управління (через виховний простір) процесом формування та розвитку дитини [54].

У результаті аналізу різних підходів до створення виховного простору можна виокремити три варіанти його визначення:

1. Виховний простір як педагогічно доцільно організоване середовище для виховання та розвитку дітей. У цьому випадку основним механізмом створення простору є взаємодія колективів (освітніх, культурних, медичних тощо закладів), які керуються єдиними задачами, принципами і підходами до виховання (за О. Сухомлинською).

2. Виховний простір як частина середовища, в якому панує педагогічно сформований образ життя. Взаємодія всіх суб'єктів у цьому випадку визначається спеціально розробленою моделлю (за Ю. Мануйловим).

3. Виховний простір як динамічна низка взаємопов'язаних подій, яка створюється зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних) і яка виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку як дитини, так і дорослого. Колективними суб'єктами у цьому випадку можуть бути школа, театр, музей тощо, але не як заклади, а як професійні спільноти, що здійснюють виховання дітей. Індивідуальними суб'єктами виступають педагоги, батьки, однолітки, інші люди, зустрічі з якими можуть перетворитися у подію для дитини. У цьому випадку механізмом створення виховного простору є «успів-буття» дітей і дорослих, у якому основним технологічним моментом є їх спільна діяльність (за М. Гагаріном).

Суттєвою якісною характеристикою сучасного виховного простору є його *цілісність* як результат взаємозв'язку всіх його компонентів на засадах єдиної педагогічної концепції, орієнтованої на пріоритети гуманістичного виховання.

За І. Бехом, виховний простір характеризується такими параметрами: педагогічний потенціал, який оцінюється за наявним у ньому багатством духовної та матеріальної культури; міра розвитку, яка визначається часткою молодого покоління, охопленого діяльністю та відносинами у виховному просторі; ефективність функціонування суб'єктів виховного простору (колективних та індивідуальних); керованість простору [5, с. 215].

Виховний простір та його структура створюються на основі одночасного поєднання процесів диференціації й інтеграції. Завдяки диференціації визначаються завдання та функції кожного компонента виховного простору. Інтеграція ж пов'язує всі компоненти у єдине ціле на основі спільної ідеї [15, с. 235].

Сучасні українські дослідники М. Дубина, Ю. Руденко вважають, що «виховний простір школи відіграватиме в майбутньому роль своєрідного тренувального майданчика, який дасть змогу виховувати дитину не словесними нотаціями, а узгодженим комплексом виховних інтервенцій, які включатимуть особливу організацію життєдіяльності учня в школі, соціальну практику,

соціальне та життєве проектування, залучення вихованця до духовних надбань життєтворчості» [21, с. 139].

Виховний простір, на думку М. Гагаріна, має вибудовуватись на засадах діалогу, який базується на спільних цінностях. У результаті досягається спільна мета, встановлюється відкритість та рівноправність відносин всіх суб'єктів, виникає готовність взаємозбагачення та зближення учасників діалогу для розв'язання завдань спільної діяльності [15, с. 137].

Важливою характеристикою патріотично спрямованого виховного простору є педагогічно доцільна організація взаємодії різних суб'єктів, залучення самих дітей до творення та зміцнення цього феномену. У цьому випадку можливості виховного простору для становлення особистості школяра як зростаючого патріота визначатимуться свободою прийняття учнем рішення про його входження у виховний простір та свободою вибору змісту та форм діяльності, яка дасть змогу дитині досягти найбільшого успіху в самоствердженні [15].

Таким чином, доходимо висновку, що потенціал виховного простору відповідає основним вимогам до сучасного процесу патріотичного виховання.

Диференціація змісту поняття «виховний простір» дає змогу усвідомити сутність дефініції «інформаційний виховний простір», який відрізняється від звичайного виховного простору технологічною складовою: реалізація цілей і змісту виховання відбувається шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій, які оптимально й доцільно поєднуються з іншими сучасними виховними технологіями.

Інтерпретація у сферу виховної діяльності результатів дослідження А. Пилипчуком проблеми створення єдиного інформаційного простору навчання дає змогу визначити поняття «інформаційно-комунікаційний виховний простір» як сукупність методів і засобів ІКТ, використання яких забезпечує можливість вільного обміну різноманітними інформаційними матеріалами між усіма учасниками виховного процесу та сприяє досягненню цілей виховання. Такі можливості забезпечуються завдяки використанню усіма

учасниками протоколів обміну, технічних і програмних засобів, що відповідають єдиним вимогам (стандартам) [72].

З огляду на патріотичну спрямованість цілей і змісту процесу патріотичного виховання вбачається цілком коректним використання терміну «патріотично спрямований інформаційно-комунікаційний виховний простір», метою створення якого є підвищення ефективності управління патріотичним вихованням та видів діяльності, які здійснюються у рамках виховного процесу.

Творчо використовуючи наукові доробки А. Пилипчука, виокремлюємо такі параметри патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору:

- види інформаційних ресурсів патріотичної спрямованості, якими можуть обмінюватися суб'єкти виховної системи (текстова, графічна інформація, бази даних, програми, аудіо-відеоінформація тощо);
- види та інтенсивність використання інформаційно-комунікаційних технологій суб'єктами патріотично спрямованого інформаційного виховного простору;
- кількість суб'єктів, які інформаційно взаємодіють у патріотично спрямованому інформаційно-комунікаційному виховному просторі;
- територія, на якій розташовані об'єкти, що охоплені патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором (весь світ, територія країни, регіону, району, міста, навчального закладу тощо);
- правила організації обміну інформаційними ресурсами патріотичної спрямованості між суб'єктами (обмін типу “клієнт – сервер”, “точка – точка”, маршрутизація, протоколи обміну тощо);
- швидкість обміну інформаційними ресурсами патріотичної спрямованості між об'єктами [72].

Вирішення завдань виховання патріотизму учнівської молоді вимагає від педагогів нових, нетрадиційних підходів до організації виховного процесу,

зокрема використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у патріотично спрямованій взаємодії.

Ефективність використання ІКТ у вихованні патріотичних почуттів підростаючого покоління залежить від рівня готовності вчителів-вихователів здійснювати названу діяльність. Готовність педагога до використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні старшокласників ми розглядаємо як інтегровану якість вчителя, яка регулює його діяльність у цьому аспекті й забезпечує ефективність зазначеного процесу. Ця якість педагога передбачає усвідомлення базових патріотичних цінностей, виховного потенціалу ІКТ та способів їх застосування, наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів та ІКТ-компетентності, а також здатність до рефлексії та самовдосконалення у цій сфері.

Планування методичної роботи у цьому аспекті має відбуватися з урахуванням необхідності запровадити концептуальну парадигму особистісно орієнтованого патріотичного виховання учнів на засадах гуманістичних та демократичних принципів; активно використовувати патріотично спрямований інформаційно-комунікаційний виховний простір; надавати адресну методичну допомогу з питань використання ІКТ в організації патріотичного виховання учнів; обмінюватись досвідом зазначеної діяльності на методичних заходах різних рівнів, отримувати консультації від спеціалістів; постійно здійснювати огляд новинок методичної літератури та періодики за темою дослідження; створити банк інформаційно-методичних розробок, відеоматеріалів та інших цифрових ресурсів для підготовки заходів з патріотичного виховання старшокласників; здійснювати моніторинг ефективності роботи з використання ІКТ у вихованні патріотизму учнівської молоді в умовах дистанційного навчання у позакласній виховній роботі.

Методичну роботу з підготовки педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів доречно здійснювати за такими основними напрямками:

- оновлення теоретико-методичних знань, удосконалення професійних вмінь та навичок, необхідних для реалізації завдань патріотичного виховання учнівської молоді на основі використання ІКТ;

- сприяння оволодінню сучасними методами патріотичного виховання, технологіями використання ефективних традиційних та новаційних педагогічних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних;

- поліпшення ІКТ-компетентності вчителів, сприяння усвідомленню ними потенційних можливостей патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору;

- мотивація педагогічних працівників до використання ІКВП у патріотичному вихованні учнів.

Зміст методичної роботи може бути представлений 4 організаційно-змістовними модулями:

– модуль «Теоретико-методологічні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів» (спрямований на осмислення педагогами базових патріотичних цінностей та сучасних підходів до організації патріотичного виховання учнів, усвідомлення потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для створення патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, ознайомлення з державно-нормативними документами, виховними програмами, сучасними підходами, технологіями та передовим педагогічним досвідом щодо патріотичного виховання учнів в умовах дистанційного навчання у позаурочній діяльності та використання ІКТ у зазначеному процесі);

– модуль «Психологічна готовність педагогічних працівників до використання ІКТ у патріотичному вихованні підлітків і старшокласників» (передбачає на основі опрацювання основних результатів сучасних наукових досліджень та презентації кращого досвіду використання ІКТ у виховному процесі формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення та мотивації педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у

патріотичному вихованні учнів, прагнення працювати над удосконаленням власних компетентностей у цьому аспекті);

– модуль «Фахова та функціональна готовність педагогів до використання ІКТ у патріотичному вихованні учнівської молоді» (спрямований на формування та розвиток у педагогічних працівників спроможності обрати доцільні види патріотично спрямованої діяльності; підвищення рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями задля більш ефективного використання регіонального патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного простору; організація самоосвітньої діяльності педагогів з означеної проблеми);

– модуль «Методика діагностування ефективності патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного простору» (сприяє усвідомленню педагогами методики критеріально-орієнтованої діагностики; здатності отримувати різного роду відомості про учнів як суб'єктів процесу патріотичного виховання та про потенційні можливості компонентів патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору; готовності визначати очікувані результати спільної взаємодії педагогів і учнів у патріотичній діяльності; спроможність здійснювати експертизу ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів, тобто виявляти рівень відповідності реальних і прогнозованих результатів патріотичного виховання на основі використання ІКТ).

Таким чином, зміст кожного модуля відповідає конкретним цілям та завданням і розкриває сутність певних напрямів підготовки педагогів до використання ІКТ у патріотичному вихованні учнів в умовах дистанційного навчання у позакласній діяльності. Інтегрована реалізація організаційно-змістовних модулів у системі методичної роботи шкіл створює сприятливі умови для досягнення прогнозованих результатів.

З метою підвищення ефективності опанування педагогічними працівниками програми підготовки до використання ІКТ у патріотичному вихованні учнів варто широко використовувати комп'ютерні, мультимедійні та

телекомунікаційні технології, бази даних електронних бібліотек та потенційні можливості мережі Інтернет.

Зазначені вище модулі найкраще опановуються педагогами шляхом участі у різних формах методичної роботи: лекціях-бесідах з використанням мультимедійних засобів, практичних заняттях, дискусіях, презентаціях, тренінгах, годинах комп'ютерного тестування, а також шляхом участі у роботі тимчасових творчих колективів, виконання індивідуальних дослідницьких завдань.

Так, під час роботи за модулем «Теоретико-методологічні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів» на практичному занятті «Організаційні засади патріотичного виховання на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій» після міні-лекції з використанням мультимедійної презентації теоретичного матеріалу за темою заняття доречною є організація групової роботи педагогів щодо опрацювання управлінських аспектів організаційної структури патріотичного виховання, зокрема сутність таких функцій, як планування педагогом зазначеного процесу, організацію виховної взаємодії, оперативний контроль за ходом використання ІКТ у патріотичному вихованні, внесення відповідних коректив, аналіз досягнутих результатів, виявлення причин можливих недоліків та їх запобігання.

Шляхом знайомства з науковими працями Н. Мойсеюк [57, с. 124–126] педагоги можуть інтерпретувати основні етапи організації цілісного виховного процесу (*підготовчого, основного та заключного*) в контексті патріотичного виховання. Перша група педагогів визначає сутність підготовчого етапу, а вчителі другої групи – основного та заключного етапів організації сучасного процесу патріотичного виховання.

Практичне заняття завершується складанням колективної пам'ятки для педагогів «Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації патріотичного виховання учнівської молоді».

З метою допомоги педагогам у складанні індивідуальних програм самоосвітньої діяльності з проблеми ефективного використання ІКТ у патріотичному вихованні учнів ми рекомендуємо керівникам закладів ЗСО провести дискусії-обговорення необхідності опанування вчителями основних вмінь у контексті патріотичного виховання учнів в умовах дистанційного навчання у позакласній роботі:

– *проектувальних* (складання програм патріотичного виховання учнів класу, формулювання системи виховних завдань; доцільний вибір інформаційно-комунікаційних технологій, що сприятимуть підвищенню ефективності патріотичного виховання; проектування програм індивідуального розвитку вихованців як громадян-патріотів України в умовах патріотично спрямованого виховного простору, планування змісту патріотичного виховання на основі використання ІКТ, патріотично спрямованих педагогічних ситуацій, моделей поведінки вихованців та способів впливу на них; моделювання форм і методів самоосвіти, самовиховання та саморозвитку особистості-патріота у рамках ІКВП);

– *конструктивних* (уміння оптимально реалізовувати цілі та завдання патріотичного виховання на основі використання ІКТ, планувати цей процес на певний період, доцільно використовувати методи (прийоми) виховного впливу та взаємодії відповідно до індивідуальних особливостей зростаючих громадян-патріотів, знаходити оптимальні способи досягнення бажаного результату на основі оптимального поєднання інформаційно-комунікаційних і традиційних педагогічних технологій);

– *комунікативних* (вміння педагога-вихователя встановлювати паритетні та доброзичливі взаємовідносини у патріотично спрямованій діяльності, уміло орієнтуватися у соціально-педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання, вибудовувати педагогічно доцільні стосунки з батьками учнів, налагоджувати дистанційне спілкування з усіма учасниками патріотично спрямованої діяльності у рамках регіонального інформаційно-комунікаційного виховного простору);

– *організаторських* (вміння разом з учнями організовувати патріотично спрямовану діяльність, наповнювати її суспільно корисними творчими справами; у рамках патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору спонукати учнів розвивати свої якості громадянина-патріота, ставити їх в умови, що сприяють розвитку прагнення до самовиховання; у патріотично спрямованій діяльності навчати учнів орієнтуватися у різних ситуаціях і самостійно приймати відповідальні рішення; стимулювати накопичення учнями досвіду активної, ініціативної, відповідальної поведінки).

Значної уваги також потребує підготовка класних керівників і учнів до проєктної діяльності. Вмотивовуючи педагогів до якнайширшого використання цієї технології у патріотичному вихованні, варто наголосити на тому, що її потенціал полягає у посиленні процесів розвитку і саморозвитку учнів на основі:

- діяльнісного підходу, за якого відбувається формування вмінь і навичок для успішної самореалізації учнів як громадян-патріотів;
- створення мотиваційної ситуації та підтримання її протягом усієї патріотично спрямованої діяльності;
- набуття досвіду вирішення реальних проблем життя сільської або міської громади, українського суспільства загалом;
- орієнтація на особистісний і колективний успіхи;
- розвиток дослідницьких навичок, критичного мислення та рефлексії в контексті патріотичного виховання;
- виховання самостійності, відповідальності, уміння планувати, приймати рішення й реалізовувати їх, а також оцінювати результати спільної патріотичної діяльності [43].

Вчителі у процесі підготовки до здійснення проєктної діяльності усвідомлюють основні етапи роботи над проєктом патріотичного спрямування, а також можливість використання ІКТ на кожному з етапів:

1) постановка мети, виявлення суперечностей, визначення конкретних завдань, прогнозування кінцевих результатів;

2) обговорення можливих варіантів дослідження та способів вирішення проблеми;

3) обговорення змісту і видів діяльності щодо реалізації поставлених завдань та досягнення прогнозованих результатів, планування роботи та розподіл обов'язків між членами команди, що працює над проектом;

4) здійснення запланованої патріотично спрямованої діяльності;

5) узагальнення і презентація за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій результатів роботи над проектом;

6) рефлексія ходу і результатів спільної патріотично спрямованої діяльності, у ході якої учні мають дати собі відповіді на запитання: «Що ми робили у рамках проекту? Яким чином? Що нам допомагало, а що – заважало? Що нам удалось, а що – не вийшло зробити і чому? Як сприяла участь у проекті моєму становленню як громадянина-патріота?»

Не менш важливим шляхом удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ та з метою підвищення ефективності патріотично спрямованої діяльності в умовах інформаційно-комунікаційного виховного простору є організація патріотично спрямованої діяльності учнів. Крім цього, необхідно також створити умови для стимулювання активності учнів у патріотично спрямованій діяльності та спілкуванні на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Технологічна реалізація визначеного нами шляху в умовах Черкаського краю, як ми встановили, можлива через сайт Ліги старшокласників Черкащини. Кожний осередок Ліги старшокласників отримує свій «логін» та індивідуальний «пароль», що надає дозвіл на розміщення на сайті різноманітної інформації про результати патріотично спрямованої діяльності. Відповідальні координатори спільно з класними керівниками узгоджують співпрацю осередків Ліги старшокласників у рамках Інтернет-проектів.

Об'єднання зусиль осередків Ліги старшокласників області навколо спільних справ дає можливим завдяки широкому використанню інформаційно-комунікаційних технологій та створенню на цій основі патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору, технологічним центром якого став сайт Ліги старшокласників Черкащини. Основними розділами сайту є Інтернет-проект «Ми – патріоти Черкащини»; форум Ліги старшокласників; Інтернет-газета «Патріот», он-лайн-опитування, експрес-діагностика, розділ «Інтернет-заходи» та історико-географічний Інтернет-довідник «Мій рідний край Черкащина», колективно створений учнями та педагогами області за допомогою технології Вікі.

Розглянемо більш повно можливості використання ІКТ в організації патріотично спрямованої життєдіяльності. Перш за все – максимальне використання класними керівниками мультимедійних презентацій під час проведення виховних заходів патріотичного спрямування. Адже, одночасне використання кількох каналів сприйняття інформації дозволяє підвищити рівень усвідомлення проблеми, що розглядається, більш повно вплинути на емоції і почуття учнів.

Отже, подання патріотично спрямованої інформації за допомогою технології мультимедіа сприятиме підвищенню ефективності формування патріотичних почуттів учнів, оскільки найефективнішу дію на людину здійснює та інформація, яка впливає на кілька органів чуття, вона засвоюється тим краще і міцніше, чим більше видів сприймання активізовано.

Урізноманітненню форм проведення виховних заходів, підвищенню рівня їх унаочнення сприяє використання класними керівниками пошукових систем Інтернет, за допомогою яких можна одержати безкоштовний доступ до мультимедіа-документів, які зберігаються на WWW-серверах всього світу. Це і *відвідування віртуальних музеїв та художніх виставок*, і використання *матеріалів міжнародних і всеукраїнських щоденних газет і журналів*, і *віртуальна мандрівка по світу за допомогою інтерактивних географічних мап* тощо.

На таких ВЕБ-серверах розміщена як гіпертекстова (текст, малюнки), так і гіпермедійна (графіка, мультиплікація, відеоролики тощо) інформація, яка доцільно може бути використана під час поведення патріотично спрямованих виховних заходів.

З метою сприяння кращому пізнанню підлітками і старшокласниками історичних пам'яток рідного краю доречним є застосування класними керівниками виховного потенціалу матеріалів Інтернет-проєкту «Подорож Золотою підковою Черкащини», розміщеного на Черкаському освітянському порталі.

Ця Веб-сторінка надає можливість учням підліткового і старшого шкільного віку здійснити віртуальне відвідування всіх музеїв, пам'яток історії, культури та природи рідного краю, що розташовані у населених пунктах, які ввійшли до «Золотої підкови Черкащини». Це міста: Корсунь-Шевченківський, Умань, Канів, Чигирин, Черкаси, Тальне, Кам'янка; і села: Моринці, Будище, Шевченкове, Суботів, Тальянки, Легедзине, Межиріч, Мошни, урочище Холодний Яр. Про кожний із названих населених пунктів учні можуть отримати інформацію з таких розділів: історична довідка, історичні та архітектурні пам'ятки, заповідники та музеї, фотогалерея, літературні джерела.

Віртуальні подорожі перлинами Черкаського краю завершуються *мультимедійними вікторинами*, що допомагає учням краще запам'ятати відомості про рідний край, а також стимулює їхню пізнавальну активність у цьому аспекті та бажання відвідати ці визначні місця маленької батьківщини у канікулярний час.

У ході такої роботи учні усвідомлюють значущість таких базових патріотичних цінностей, як рідний край, його традиції та історія, роль місцевих громад у збереженні й популяризації пам'яток історії, культури та природи малої батьківщини, піднесенні ролі історичного минулого й і сьогодення Черкащини як дивовижного краю, серця України.

З метою сприяння усвідомленню учнями себе як зростаючих громадян-патріотів, які також спроможні за допомогою нових інформаційно-

комунікаційних технологій презентувати свій рідний край як чарівний куточок великої Батьківщини, спільно з класними керівниками можна організувати *дослідницьку діяльність учнівської молоді* щодо вивчення культурних, історичних та географічних особливостей різних куточків славетної Черкаської землі та створення за допомогою технології Вікі історико-географічного Інтернет-довідника «Мій рідний край Черкащина» – регіональної енциклопедії, яка розроблена у співпраці з лабораторією інформаційних технологій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (електронна адреса cit.ckipo.edu.ua/wiki/index.php) та поповнюється спільними зусиллями усіх, хто має бажання і можливість розмістити на сайті інформаційні матеріали про свою «маленьку вітчизну».

Доречним є використання таких ІКТ, як *форум, електронна пошта, пошукові системи, тематичні каталоги, освітні портали, Вікі, блог, мультимедіа* тощо, які дають змогу визначити їх потенційні можливості для створення патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору.

Так, з метою налагодження спілкування учнів з актуальних проблем патріотичного виховання на Черкаському освітянському порталі реалізована ідея створення «Форуму Ліги старшокласників Черкащини», де учні мають змогу вільно, не боячись осуду з боку старших та однолітків, висловити свої думки на таких важливих тем, як-от: «Кого можна вважати справжнім патріотом України?», «Скільки державних мов потрібно одній державі?», «Чи повинен громадянин-патріот України знати і вміти співати Гімн України?», «Яким я хочу бачити майбутнє моєї держави?» та ін.

Прочитавши думки однолітків з актуальних питань формування патріотичних почуттів особистості, учні мають можливість здійснити рефлексію, самооцінку і визначити власну позицію з дискусійних питань, що обговорюються на форумі.

Найбільш соціально активні учні можуть створити власний блог – публічний онлайн-щоденник, Веб-сторінку у світовій мережі Інтернет, що

містить суспільно доступну інформацію. Таким чином вони мають змогу об'єднати однолітків у спільноту однодумців.

Зазначимо, що різноманіття ситуацій спілкування, що створюються у віртуальному інформаційно-комунікаційному патріотично спрямованому просторі, сприяє визначенню учнівською молоддю особистих переконань з актуальних проблем патріотичного виховання.

Ці особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій, на нашу думку, представляють значну цінність в організації виховання учнів, які відчують потребу зайняти власну позицію у соціумі, усвідомити себе як громадянина-патріота України, зрозуміти себе і свої можливості у цьому аспекті.

Використання ІКТ дає змогу не лише налагодити телекомунікаційне спілкування учнівської молоді, а й надає додаткові можливості для підтримки і спрямування розвитку особистості учнів, творчого пошуку індивідуальних форм самореалізації у патріотично спрямованій діяльності й організації спільної роботи в контексті патріотичного виховання.

Проте найбільшу роль у вихованні патріотизму учнів, зокрема любові до своєї Батьківщини, її природи, українського народу, національної гордості за свою країну, її культуру, народ; почуття обов'язку перед Батьківщиною, яке виражається у готовності служити її інтересам, стати на захист своєї Вітчизни відповідальності за власні вчинки та дії; гуманного й толерантного ставлення до окремих представників українського народу; любові до праці на користь Батьківщини та українського народу, – це участь учнів у комплексному Інтернет-проекті «Ми – патріоти Черкащини», який надає можливість учнівській молоді поділитися інформацією та враженнями від участі у патріотично спрямованій діяльності, створює додаткові умови для творчого пошуку й патріотично спрямованої дослідницької роботи за 10 супроектами («На цій землі я народився», «Сім духовних святинь малої Батьківщини», «Добро починається з тебе», «Щоденник корисних справ», «Квіти біля школи», «Пишаюся тобою, рідний краю!», «Народні та родинні традиції мого краю»,

«Знаю та реалізую свої права», «Мій ідеал громадянина-патріота», «Здоровим бути модно»).

Плануючи роботу над реалізацією кожного із супроєктів, а також обираючи доцільні ІКТ для підвищення ефективності патріотичного виховання як взаємодії, педагоги мають чітко знати, які патріотичні цінності усвідомлять учні у ході спільної діяльності, яким чином буде стимулюватись їх активність у патріотично спрямованій діяльності, які методи педагогічної підтримки та сприяння самовихованню учнів-патріотів будуть використовуватись, а також який досвід в контексті патріотичного виховання набудуть вихованці.

Робота над кожним із супроєктів Інтернет-проєкту «Ми – патріоти Черкащини» розпочинається розміщенням на сайтах шкіл у розділі «Дошка оголошень» інформаційного повідомлення про мету і завдання супроєкту, а також запрошення надати пропозиції про різноманітні форми роботи, які можна було б реалізувати в рамках нього.

Свої пропозиції учнівська молодь має можливість розмістити в електронних «Скриньках пропозицій» або «Скарбничках ідей», які також розміщені на шкільних сайтах. Одночасно учні можуть проголосувати на підтримку того чи іншого виду патріотично спрямованої діяльності.

У рамках обласної дистанційної «Школи лідерів учнівського самоврядування» перед початком роботи над кожним із супроєктів за допомогою технології *Skype* в режимі онлайн організовується координація спільної патріотично спрямованої діяльності всіх осередків Ліги старшокласників Черкащини. Це сприяє кращому усвідомленню учнями завдань кожного із супроєктів, а найголовніше – узгодження спільних дій формує переконання в тому, що здійснюючи патріотично спрямовані вчинки у своєму рідному селі чи місті, ми всі разом дбаємо про покращення нашого спільного життя у рідній країні.

Під час таких *віртуальних нарад* наголошується, що кожен учень має змогу обрати для себе колективний чи індивідуальний вид роботи за темою

супроєкта в залежності від своїх потреб, бажань і можливостей. Головне – всі учні мають бути активними, ініціативними, самостійними і відповідальними.

Пропонується у кожному супроєкті передбачати різні види патріотично спрямованої діяльності: пізнавальної, дослідницької, предметно-перетворювальної, ціннісно-орієнтаційної, соціально-комунікаційної та фізкультурно-оздоровчої. Крім цього, учням необхідно продумати, яким чином за допомогою ІКТ можна якнайкраще представити результати патріотично спрямованої діяльності на сайті Ліги старшокласників.

Підсумки роботи в Інтернет-проєкті підводяться за рейтинговою системою. Активісти районних/міських осередків Ліги старшокласників організовують своїх однолітків на оцінювання результативності участі у кожному із супроєктів всіх інших осередків шляхом виставлення балів: від 25 (максимальний, з їхньої точки зору, результат) – до 1 (найменш ефективний, на їхній погляд, результат).

Результати рейтингового оцінювання протягом 5 днів після закінчення роботи над супроєктом електронною поштою направляються координатору проєкту, зводяться в одну загальну відомість і розміщуються на сайті для загального ознайомлення.

Таким чином, учні мають змогу не лише дізнатись про конкретний зміст проєктної роботи кожного осередка Ліги старшокласників, а й отримати оцінку результатів власної патріотично спрямованої діяльності від своїх однолітків із інших районів і міст області.

Крім цього, кожний із супроєктів завершуться *обговоренням на форумі* учнівської молоді питання: «Що дала мені участь у супроєкті?». А найбільш активні учні, за власним бажанням, можуть створити й розміщувати на сайті Ліги старшокласників *мультимедійні презентації* або *відеоролики про досягнення власного успіху* у патріотично спрямованій діяльності.

За результатами участі в Інтернет-проєкті щорічно у грудні місяці відбувається нагородження переможців почесними грамотами та цінними

подарунками, що також стимулює активність старшокласників у патріотично спрямованій діяльності.

Таким чином реалізація запропонованих нами шляхів удосконалення процесу управління патріотичним вихованням учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами ІКТ забезпечить підвищення ефективності даної роботи, дасть можливість з позицій сучасності подивитись на можливості використання ІКТ у позакласній виховній роботі, залучити вихованців до цікавих і корисних справ.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки:

1. На основі вивчення наукових джерел встановлено, що ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про виховання як педагогічну категорію, яке трактується не як вплив суб'єкта-вихователя на об'єкт-вихованця, а як цілеспрямована динамічна *взаємодія вихователя і вихованця* на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця.

Конкретизація змісту поняття «патріотизм» дала змогу визначити *патріотичне виховання* як цілісний, цілеспрямований, свідомо організований процес становлення та розвитку особистості активного громадянина-патріота України, якому притаманне ціннісне ставлення до Батьківщини, - рідної природи, українського народу, до історії, матеріальних та духовних надбань суспільства.

2. На основі опрацювання наукових праць з питань інформатизації освіти виокремлено три основних види інформаційно-комунікаційних технологій: *комп'ютерні технології, мультимедійні технології* (або технології мультимедіа) та *телекомунікаційні технології* (або мережні технології, або Інтернет-технології), а також визначено потенційні можливості кожного виду ІКТ для організації патріотичного виховання. З'ясовано, що використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності всіх інших виховних засобів і дає змогу педагогам на більш високому якісному рівні вирішувати завдання патріотичного виховання зростаючої особистості.

Зроблено висновок про те, що комплексне, педагогічно доцільне використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню інформаційно-комунікаційного виховного простору (ІКВП), який відрізняється від звичайного виховного простору технологічною складовою: реалізація цілей

і змісту виховання відбувається шляхом використання ІКТ, які оптимально й доцільно поєднуються з іншими сучасними виховними технологіями.

3. У ході дослідження розроблено й обґрунтовано методику діагностики ефективності управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором, яка має характеризувати рівень вихованості патріотизму старшокласників; активність та самостійність старшокласників у патріотично спрямованій діяльності в рамках ІКВП; якість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору; ступінь задоволення суб'єктів виховного процесу якістю патріотично спрямованого ІКВП. Охарактеризовано чотири рівні ефективності управління процесом патріотичного виховання учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: *високий, середній, недостатній, низький*. Результати діагностування засвідчили, що загальний коефіцієнт ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні патріотичним вихованням учнівської молоді становить 0,25 та дорівнює *низькому рівню ефективності*.

4. Визначено та обґрунтовано шляхи удосконалення управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у позакласній роботі: створення в закладі ЗСО патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного простору; теоретико-методична підготовка педагогів до використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнівської молоді; залучення учнів до вільного вибору власної траєкторії участі у патріотично спрямованій діяльності та спілкуванні.

Встановлено, що управління процесом патріотичного виховання учнівської молоді у позакласній роботі на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій поєднує у собі такі основні напрями: інформаційне забезпечення патріотично спрямованої взаємодії; спільна проектна діяльність учнів, педагогів та інших суб'єктів патріотично спрямованого інформаційно-

комунікаційного виховного простору; дистанційні форми спілкування суб'єктів патріотичного виховання; вільні контакти школярів як користувачів сайту з різних аспектів патріотичного виховання.

Це можуть бути такі форми позакласної роботи з метою використання ІКТ у патріотичному вихованні учнівської молоді, як-от: Інтернет-проект «Ми – патріоти Черкащини»; форум Ліги старшокласників; Інтернет-газета «Патріот»; он-лайн-опитування з різних проблем патріотичного виховання; експрес-діагностика рівня вихованості патріотизму учнів; Інтернет-заходи (Інтернет-мости, конференції, дискусії, віртуальні наради та ін.). Формуванню патріотичних цінностей сприяє також участь в Інтернет-проекті «Подорож Золотою підковою Черкащини», створення історико-географічного Інтернет-довідника «Мій рідний край – Черкащина», Інтернет-конкурси «Легенди, міфи, притчі рідного краю», «Віртуальний музей малої батьківщини», «Віртуальні авторські виставки майстрів» тощо.

Теоретико-методичну роботу з підготовки педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів доречно здійснювати за такими основними напрямками:

- оновлення теоретико-методичних знань, удосконалення професійних вмінь та навичок, необхідних для реалізації завдань патріотичного виховання учнівської молоді на основі використання ІКТ;

- сприяння оволодінню сучасними методами патріотичного виховання учнів різних вікових груп, технологіями використання ефективних традиційних та новітніх педагогічних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних;

- поліпшення ІКТ-компетентності вчителів, сприяння усвідомленню ними потенційних можливостей патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору;

- мотивація педагогічних працівників до використання ІКТ у патріотичному вихованні учнівської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікіна Т. О. Патріотичне виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 16 с.
2. Арабаджиев Д. Ю. Соціокультурні тренди та український контекст патріотичного виховання молоді. *Грані*. 2011. № 3 (77). С. 87–90.
3. Афанасьєв А. О. Концептуальні основи військово-патріотичного виховання молоді. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол. І. А. Зязюн (голова) та ін. Вінниця, 2004. Вип. 4. С. 163–169.
4. Безносюк А. Перспективи використання нових інформаційних технологій у діяльності навчальних закладів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : Зб. наук. пр. Слов'янський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2011. С. 33–40.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. вид. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
6. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Бех І. Д., Чорна К. І. *Світ виховання*, 2007. С.39-64.
7. Биков В. Ю. Сучасні підходи та принципи побудови порталів / В. Ю. Биков, Н. Т. Задорожна, Т. Г. Омельченко. *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору* : зб. наук. пр. / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука ; Інститут засобів навчання АПН України. Київ, 2004. С. 17–44.
8. Вайнілович Н. А. Використання інформаційних технологій в процесі залучення волонтерських ресурсів у соціальній сфері. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : зб. наук. пр. / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка ф-т соціології та психології. Київ, 2009. Вип. 9. С. 12–18.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
10. Виховання громадянина : Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
11. Виховуємо громадян-патріотів України : навч.-метод. посіб. / авт. кол. за заг. кер. К. І. Чорної. Черкаси : Вид-во ЧОПОПП, 2011. 272 с.
12. Вишневський О. Сучасне українське виховання : педагогічні нариси. Львів : Львів. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. 238 с.
13. Волошина Н. М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
14. Вугрич В. П. До питання про природу і сутність патріотизму. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах* : мат. звітної наук.-практ. конф. Київ, 1999. С. 8–12.
15. Гагарін М.І. Виховна система закладу загальної середньої освіти: теорія і практика проектування: монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.», 2020. 314 с.
16. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2007. 20 с.
17. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2011. № 2. С. 9–14.
18. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
19. Дементієвська Н. П. Телекомунікаційні проекти. Стан та перспективи. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2020. № 4. С. 12–19.

20. Додурич М. Формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2010. 20 с.
21. Дубина М. І. Виховання патріотизму в учнів та студентської молоді / М. І. Дубина, Ю. Д. Руденко. Акад. наук вищ. освіти України. Київ : Експрес-поліграф, 2010. 403 с.
22. Жалдак М. І. Інформаційні технології в професійній діяльності вчителя. *Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи*. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2014 . С. 108–114.
23. Журба К. О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи. *Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації* : мат. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ІТЗОМОНМС України. 16 травня 2011 р. Черкаси, 2011. 193 с.
24. Закон України «Про освіту». *Голос України*. 2017. № 77.
25. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» *Урядовий кур'єр*. 2023. № 21.
26. Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі: психолого-педагогічні аспекти. / за ред. М. Л. Смульсон. Київ : Пед. думка, 2008. 252 с.
27. Захаренко О. А. Енциклопедія шкільного роду (автобіографічні дані, спогади, роздуми). с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району, 2000. Т. 2.
28. Захарчук Т. В. Застосування цифрових технологій у соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2011. № 8 : Педагогічні науки. С. 15–18.

29. Зоря Ю. М. Виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні старшокласників. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасне навчальне обладнання: інновації, технології, досвід»*. Суми, 2010. С. 30–33.
30. Зоря Ю. М. Сутність патріотизму як інтегрованого почуття особистості. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 4. С.67-74
31. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07; Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2012. 19 с.
32. Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
33. Карлова В. Сучасний український патріотизм: сутність та роль у консолідації суспільства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові*. 2008. № 4. С. 21–30.
34. Карпенчук С. Г. Виховний процес: вивчення ефективності: наук.-метод. посіб. Рівне: Волинські обереги, 2009. 180 с.
35. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07; Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2010. 20 с.
36. Каюков В. І. Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; Кіровоградський держ. педагогічний ін-т ім. В. К. Винниченка. Кіровоград, 1996. 24 с.
37. Кивлюк О. Віртуалізація освітнього простору як прагматичний складник розвитку інформаційної педагогіки. *Вища освіта України*. 2022. № 1 (44). С. 25–30.
38. Кириченко В. І. Виховний простір: сутність і технологія створення / В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич. *Постметодика*. 2019. № 2. С. 7–15.

39. Киричок В. А. Інноваційні форми і методи патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. *Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації*: мат. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ІТЗОМОНМС України. 16 травня 2011 р. Черкаси, 2011. С. 41–46.
40. Киричук О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України. Рад. школа. 1997. № 5. С. 33–40.
41. Киричук В. О. Проектування навчально-виховного процесу в комп'ютерному комплексі «Універсал»: навч.-метод. посіб. Київ: 2019. 212 с.
42. Кіндрат В. К. Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2010. 18 с.
43. Коберник О. М. Проектна діяльність як ефективна технологія громадянського виховання учнів. *Перспективи та інновації в освіті*. 2021. №3. С.109-118.
44. Коберник О. М. Управління якістю виховання в закладі загальної середньої освіти. Умань: Візаві, 2022. 217 с.
45. Кобзар Б. С. Виховання патріотизму і формування культури міжнаціональних відносин в учнів шкіл-інтернатів: метод. рек. / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов, Л. С. Дробот. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 1998. 56 с.
46. Коваль В. О. Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1999. 19 с.
47. Коменський Я. Велика дидактика. Київ: Рад. школа, 1989. 320 с.
48. Концепція Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року,

схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 1722-р.

49. Корж Г. В. Національно-патріотичне виховання: соціально-політичний та етнічний виміри. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерно академії* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2021. Вип. № 45. С. 148–156.
50. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19–20 ст. : (Іст. аспект). *Рідна школа*. 2020. № 2. С. 60–62.
51. Лаврентьєва Г. П. Розвиток спілкування дітей молодшого шкільного віку в комп'ютерно-орієнтованому середовищі [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 1. Режим доступу : www.nbu.gov.ua/e.../ITZN/.../08lgpeci.ht...
52. Лавриченко Н. М. Перспективи інформаційної моделі школи. *Інформаційні технології і засоби навчання* : електронне наукове фахове видю [Електронний ресурс]. 2019. № 1(9). Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/emg.html>.
53. Мануйлов Ю. С. Концептуальні засади середовищного підходу у вихованні. *Світ виховання*. 2021. № 1. С. 2–12.
54. Мануйлов Ю. С. Середовищний підхід у вихованні. *Шлях освіти*. 2008. № 7. С. 36–41.
55. Матяшук В. Сучасне патріотичне виховання: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Педагогічна думка*. 2019. № 3. С. 48–54.
56. Мірошніченко В. І. Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07; Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2012. 38 с.
57. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Біла Церква: Прометей, 2013. 616 с.
58. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики. Частина 2. Методика навчання інформаційних технологій : навч. посіб. Київ : Навчальна книга, 2014. 287 с. : іл.
59. Мушкетик Ю. Станьмо патріотами. *Дивосвіт*. 2022. № 3 (35). С. 2–3.

60. Назаренко Г. А. Методика підготовки педагогів до патріотичного виховання учнів. *Школа*. 2021. № 4. С. 8–14.
61. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : petdnepr.at.ua.
62. Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства : Затв. Постановою Кабінету Міністрів України, 15 верес. 1999 р. : (Витяг). *Директор школи*. 2003. № 29–32. С. 16–18.
63. Новий тлумачний словник української мови : у 4 томах / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1999. Т. 3. С. 223.
64. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163].
65. Онищук П. В. Педагогічні засади технології формування патріотичних рис в учнів шкіл-гімназій, ліцеїв : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07; Прикарпатський ун-т ім. В. С. Стефаника. Івано-Франківськ, 2018. 22 с.
66. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2010. 20 с.
67. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами інтернет : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2015. 20 с.
68. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 255 с.
69. Основи нових інформаційних технологій навчання / Ю. І. Машбиць, М. Л. Смульсон, О. Ю. Комісарова та ін. Київ: Освіта, 1997. 217с.

70. Охріменко І. В. Виховання учнів старших класів на національно-культурних традиціях українського народу : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Полтава, 2019. 19 с.
71. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2002. 24 с.
72. Пилипчук А. Ю. Єдиний інформаційний простір системи освіти України: структура і параметри [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 2 (10). Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
73. Пилипчук А. Ю. Система освіти як об'єкт інформатизації : види діяльності в системі освіти [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 1. Режим доступу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/emg.html>.
74. Пліш І. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій управління якістю освіти в загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10; Нац. акад. пед. наук України ; Ін-т інфом. технол. і засобів навчання. Київ, 2012. 19 с.
75. Постовий В. Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї. Історико-педагогічний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 1. С. 185–190.
76. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії виховання / за ред. М. Ю. Красовицького, упоряд. Г. І. Іванюк. Івано-Франківськ : Плай, 2000. 218 с.
77. Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006 - 2010 роки від 7 грудня 2005 р. № 1153 [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon.nau.ua/doc/?code=1153-2005-%EF.
78. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ:НАПН України, 2018. 40 с.

79. Петренко О. Б. Патріотичне виховання сучасних школярів засобами регіональних культурних цінностей. *Інновації у вихованні*. 2022. №1. С.3-8.
80. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.
81. П'янковський Г. В. Педагогічна оцінка ефективності військово-патріотичного виховання призовної молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 23 с.
82. Рашидова С. С. Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2007. 20 с.
83. Семенов М. А. Гуманізація навчально виховного процесу в старших класах загальноосвітніх середніх шкіл в умовах інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2001. 20 с.
84. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навч.-метод. посіб. / [І. Д. Бех та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. Київ : Педагогічна думка, 2011. 239 с.
85. Сухомлинська О. В. Цінності сучасного виховання. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 1. С. 105–111.
86. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 637 с.
87. Тверезовська Н. Т. Ефективність використання інформаційних технологій в освітній діяльності / Н. Т. Тверезовська, Т. Ф. Мельничук. *Біоресурси і природокористування*. 2010. Т. 2, № 3/4. С. 149–152.
88. Тлумачний словник української мови : 14 000 сл. / уклад. : Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

89. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т.; редкол. : В. М. Столетов (голова) та ін. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 2. 360 с.
90. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид. і доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
91. Циганчук К. А. Патріотизм як цінність. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2019. № 2. С. 4–10.
92. Чижевський Б. Г. Актуальні проблеми побудови національної системи виховання в умовах державотворчого процесу в Україні. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 79–83.
93. Чорна К. І. Теоретико-методологічні засади виховання патріотизму дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін. *Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації* : мат. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ІТЗОМОНМС України. 16 травня 2011 р. Черкаси, 2011. С. 5–10.
94. Шелестова Л. Освітньо-виховне середовище : сутність, структура, ознаки. *Шкільний світ*. 2006. № 42. С. 4–5.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для класних керівників

1. Чи потрібно, на Вашу думку, в процесі виховної роботи з учнями надавати спеціальну увагу патріотичному вихованню? Чому?
2. Які аспекти Ви вважаєте ключовими у патріотичному вихованні підлітків і старшокласників?
3. Чи маєте Ви досвід патріотичного виховання учнівської молоді?
4. Чи виникали у Вас труднощі у процесі патріотичного виховання учнів? Якщо так, то які саме?
5. Які форми і методи Ви використовуєте у процесі патріотичного виховання підлітків і старшокласників?
6. Чи залучаєте Ви батьків до патріотичного виховання учнів? Якщо так, то з якою метою? Якщо ні, то чому?
7. Як Ви здійснюєте патріотичне виховання учнів в умовах дистанційного навчання?
8. Які засоби ІК-технологій використовуєте в патріотичному вихованні учнів?

Додаток Б

АНКЕТА

«Активність та самостійність учнів у патріотично спрямованому інформаційно-комунікаційному просторі»

Шановні учні. Перед вами кілька тверджень, які ви маєте уважно прочитати та виставити певний бал у таблиці.

3 – відповідає повністю	2 – відповідає частково	1 – не відповідає	0 – важко відповісти
-------------------------	-------------------------	-------------------	----------------------

1. Я беру активну участь у патріотично спрямованій діяльності тому, що хочу самоствердитись і самореалізуватись як патріот України.
2. Я активно беру участь у запропонованих іншими видах патріотично спрямованої діяльності.
3. Я проявляю ініціативу, пропонуючи моїм одноліткам види і форми патріотично спрямованої діяльності.
4. Я вмію обирати і користуватись ІКТ в організації патріотично спрямованої діяльності.
5. Я вмію спрогнозувати кінцевий результат використання мною ІКТ у патріотично спрямованій діяльності.
6. Я усвідомлюю свої потенційні можливості щодо використання ІКТ у патріотично спрямованій діяльності.
7. Я здатний організувати власну та своїх однолітків патріотично спрямовану діяльність на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Додаток В

АНКЕТА

для оцінки якості управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором

Шановні педагоги. Просимо Вас оцінити якість управління патріотично спрямованим інформаційно-комунікаційним виховним простором Вашого закладу загальної середньої освіти за такими ознаками

Назва ознаки

1. Широта патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (кількість використаних ІКТ для організації патріотичного виховання учнів).
2. Інтенсивність патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (насиченість потенційними можливостями для організації патріотично спрямованої діяльності та спілкування учнів).
3. Емоційна насиченість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (оцінка впливу запропонованих ІКТ на розвиток емоційно-ціннісної складової патріотизму учнів).
4. Когерентність (рівень координації спільної взаємодії в рамках патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору).
5. Усвідомленість патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору (рівень його впливу на свідоме і добровільне включення учнів у спільну патріотично спрямовану діяльність).
6. Активність використання учнями потенційних можливостей патріотично спрямованого інформаційно-комунікаційного виховного простору школи.

Високий рівень якості управління патріотично спрямованим ІКВП дорівнює коефіцієнту від 0,75 до 1;

середній рівень якості управління відповідає коефіцієнту від 0,50 до 0,74;
недостатній рівень якості управління визначався коефіцієнтом від 0,26 до 0,49;

низький рівень якості управління патріотично спрямованим ІКВП відповідає коефіцієнту від 0,25 і нижче.